

ŽODŽIO *GĖLĖ* SAMPRATA VIEŠOJOJE VARTOSENJOJE

ESMINIAI ŽODŽIAI: tekstynas, apklausa, reikšmė, reikšmės atspalvis, apibrėžtis, gėlė.

IVADAS

Šis straipsnis yra antrasis iš straipsnių apie žodžio *gėlė* sampratą ciklo. Ciklo pirmojo straipsnio „*Gėlės samprata aiškinamuosiuose žodynuose*“ (*Bendrinė kalba* 91, 2018) tyrimo objektas buvo daiktavardžio *gėlė* reikšmė (reikšmės) ir reikšmės (-ių) apibrėžtys, teikiamos lietuvių, latvių, rusų ir anglų kalbų aiškinamuosiuose žodynuose. Straipsnyje siekta nustatyti, kiek gali būti *gėlės* reikšmių lietuvių kalboje, ir palyginti *gėlės* reikšmės (-ių) apibrėžimo ypatumus minėtų kalbų aiškinamuosiuose žodynuose, pateikti pasiūlymų dėl šio žodžio pateikimo *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – BŽ). Išanalizavus *gėlės* reikšmių apibrėžtis lietuvių, latvių, rusų ir anglų kalbų aiškinamuosiuose žodynuose, paaiškėjo, kad lietuvių kalbos žodynuose turėtų būti skiriama daugiau šio žodžio reikšmių, tačiau tai turėtų būti patikrinta remiantis tekstynų ir apklausų duomenimis.

Šio straipsnio tyrimo objektas kaip tik ir yra žodžio *gėlė* vartosena *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* (toliau – DLKT) ir studentų apklausų duomenys. Straipsnio tikslas – ištirti žodžio *gėlė* semantiką dabartinėje rašto kalboje ir šiuolaikinį *gėlės* suvokimą remiantis studentų apklausų rezultatais, taip pat pateikti pasiūlymų dėl šio žodžio apibrėžties reikšmių skyrimo ir formulavimo aiškinamajame *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*.

Teorinės prielaidos. Šiame straipsnyje derinamos dvi semantinės koncepcijos – struktūralistinė ir kognityvinė. Struktūralistinis žodžio reikšmės aspektas natūraliai atsiskleidžia nagrinėjant sintagminius ir paradigminius aiškinamųjų žodžių santykius konkrečiuose pasakymuose (ilustraciniuose pavyzdžiuose) bei jų santykius su savo hiponimais (hiperonimais) ar sinonimais ir pan., o tiriamos tų žodžių sąajos su platesnėmis mentalinėmis struktūromis (konceptais) leidžia jų reikšmių apibrėžtis papildyti prototipiniais

požymiais ir kitaip patobulinti leksikografinio straipsnio struktūrą (Gaidienė, Liutkevičienė 2017: 3).

Šiuolaikinėje leksikografijoje norint apibrėžti žodžio reikšmę, taip pat norint išvengti reikšmių apibrėžimo nevienodumo siūloma remtis prototipų teorija (plačiau žr. Geeraerts 2006: 327–355). Primintina, kad prototipu vadinamas būdingiausias kategorijos narys, pagal kurį galima atpažinti pačią kategoriją (Ungerer, Schmid 2006: 10). Prototipo terminas siejamas su XX a. Eleonoros Rosch atliktais eksperimentiniais tyrimais, kurių rezultatai parodė, kad „kategorijų nariai yra asimetriški ir asimetriškos pačių kategorijų struktūros“ (Lakoff 1987: 63), t. y. vieni kategorijų nariai turi daugiau ar mažiau tai kategorijai būdingų bruožų, o pačių kategorijų ribos nėra ryškios.

Prototipo sąvoka leksikografijoje gali būti vartojama ir taikoma dviem lygmenimis: 1) žodžio reikšmė gali būti apibrėžiama remiantis prototipu ir 2) daugiareikšmio žodžio prototipine reikšme laikoma ta žodžio reikšmė, kuri vidutinio kalbėtojo sąmonėje pirmiausia asocijuojama su tuo žodžiu. Pirmu atveju apibrėžiant reikšmes nutolstama nuo loginių būtinumo ir pakankamumo kriterijų, kadangi apibrėžtyje pirmiausia išvardijami tie požymiai, kurie apibūdina prototipinę kategorijos narį (Jakaitienė 2005: 82). Antru atveju skirtingos žodžio reikšmės yra struktūruojamos pagal tokį pat principą kaip ir skirtingi vienos kategorijos nariai, t. y. laikomasi nuomonės, kad žodis turi prototipinę reikšmę, su kuria siejamos mažiau prototipinės reikšmės. Pasak Pragglejaz (2007: 3) grupės narių, prototipinės reikšmės yra linkusios būti konkretesnės, nurodo lengviau įsivaizduojamus, matomus, girdimus, jaučiamus, užuodžiamus ar skonių juntamus dalykus, jos susijusios su kūno veiksmiais, yra apibrėžtesnės, dažnai jos yra istoriškai senesnės, be to, nebūtinai dažnesnės.

Kaip teigia Rolandas Mikulskas (2009: 72), „[v]ienas pagrindinių leksikografinio apibrėžimo uždavinių yra padėti žodyno skaitytojui atpažinti žodžiais žymimų kategorijų atstovus tikrovėje“. Tai padaryti padeda prototipus apibrėžiantys požymiai. Būtent tokie *gėlės* požymiai remiantis DLKT ir specialiai straipsnio autorių sudaryto klausimyno (apie tai plačiau žr. skyrelį „Metodologija“) duomenimis buvo nustatomi šiame straipsnyje. Tyrimas parodė, kad *gėlė* pirmiausia atpažįstama pagal jos išorinius požymius, kurie suvokiami regimuojant (pvz., pagal žiedą), uodžiamuojant (pvz., pagal kvapą) ar kt. būdais. Nagrinėjant tyrimo medžiagą išryškėjo, kokie iš šių *gėlės* požymių yra tipiškiausi, o kokie ne tokie tipiški.

Taigi prototipų teorija žodyno autoriui padeda išskirti tipiškiausius ir mažiau tipiškus leksemos reikšmės požymius, taip pat siūlo conceptualias priemones, kurios leidžia vienodais pagrindais pateikti daugiareikšmių žodžių reikšmes.

Metodologija. Norint išsamiai išnagrinėti, kaip suvokiama *gėlė*, reikia tirti platesnę **vartoseną**. Tyrimui pasirinktas DLKT, sudarytas Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre. Tiriamąją straipsnio medžiagą sudaro 84-i sakiniai, kuriuose pavartotas žodis *gėlė* (ar įvardytas konkrečios gėlės pavadinimas), ir 6-i sakiniai, kuriuose pavartotas žodis *žiedas*¹. Pavyzdžiai išrinkti iš DLKT (grožinės, negrožinės ir administracinės literatūros, publicistikos ir šnekamosios² kalbos). Iš viso buvo peržiūrėta³ apie 7 570⁴ DLKT sakinių, kuriuose pavartotas žodis *gėlė*, ir apie 12 251⁵ DLKT sakinių, kuriuose pavartotas žodis *žiedas*.

Nagrinėjant pavyzdžius kelti tokie klausimai: 1) kiek *gėlės* reikšmių rodo DLKT esantys pavyzdžiai – ar tik vieną, kaip teigiama lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose, ar daugiau reikšmių ir 2) ar galima skirti tokias *gėlės* reikšmes kaip ‘gražiai žydintis augalas’ ir *gėlė* kaip tiesiog ‘dekoratyvus (pvz., turintis gražius lapus) augalas’.

Siekiant išsiaiškinti, kaip visuomenės dalis – jaunimas – suvokia *gėlę*, buvo atlikta⁶ studentų **apklausa**. Kaip teigia Kristina Rutkovska, Marius Smetona, Irena Smetonienė (2017: 32), ši grupė – studentų – yra pasirenkama dėl sudėties įvairovės, nes gali atstovauti visai visuomenei. Pasak autorių, „[ž]inoma, galima apklausti ir ne studentus, bet studentai paprastai yra ta grupė, kuri dar yra išlaikiusi tėvų, senelių požiūrį, bet jau įgavusi naujų požiūrio aspektų mokykloje, universitete, ir, svarbiausia, labiau susijusi su dabartimi, lengviau pasiekia informaciją naudodamasi naujausiomis technologijomis, socialiniais tinklais, žiniasklaida“ (Rutkovska *et al.* 2017: 32). Taigi, manytina, kad būtent studentų apklausa turėtų perteikti šiuolaikinį *gėlės* suvokimą.

Iš viso apklausoje⁷ dalyvavo 100 skirtingų pakopų ir fakultetų studentų iš dviejų Lietuvos universitetų – Vilniaus Gedimino technikos universiteto ir Šiaulių universiteto. Tikslųjų mokslų krypties atstovai sudarė 50 proc. visų apklaustųjų, socialinių mokslų krypties

¹ Iširta daugiau sakinių, tačiau straipsniui atrinkti tipiškiausi.

² Didžiąją DLKT dalį sudaro rašytinės kalbos tekstai, priklausantys įvairiems žanrams. Šnekamosios kalbos tekstų DLKT yra mažai, todėl šiame straipsnyje apibendrintai teigiama, kad tiriama dabartinė rašto kalba.

³ Medžiaga iš DLKT rinkta 2018 m. vasario mėnesį.

⁴ Iš šių sakinių (7 570) žodžio *gėlė* formų yra šiek tiek mažiau, nes sutampa daiktavardžio *gėlė* ir veiksmazodžio *gėlė* (*gelti*) formos.

⁵ Nurodyti tikslų skaičių sakinių, kuriuose pavartotas žodis *žiedas*, reiškiantis ‘augalo dauginimosi organą, iš kurio užauga vaisius ar sėklos, ppr. spalvingoji augalo dalis’ (BŽ), pasakyti sudėtinga, nes *žiedas* turi homonimą, reiškiantį: 1. ‘ant piršto mūvimas apskritimo pavidalo papuošalas’; 2. ‘apskritimo pavidalo daiktas, detalė ar dalis’; 3. ‘apskrita įleidžiamoji, ppr. cementinė, šulinio rentinio dalis’; 4. ‘apskritimo pavidalo uždaras kelias ar sankryža, ratas’; 5. ‘apskritimo pavidalo organo dalis’; 6. ‘žiedo pavidalo saldus trapus kepinys’; 7. ‘žmonių, gyvūnų ar pan. grupės išsidėstymas apskritimo forma’; 8. ‘planetą supantis dulkių ir meteorinių kūnų plono apskritimo formos telkinys’ (BŽ).

⁶ Apklausa atlikta 2018 m. balandžio–gegužės mėn.

⁷ Autorės nuoširdžiai dėkoja Vilniaus Gedimino technikos universiteto dėstytojai doc. dr. Rasuolei Vladarskienei ir Šiaulių universiteto dėstytojai doc. dr. Jolantai Vaskelienei, padėjusioms atlikti studentų apklausą.

atstovai – 36 proc., humanitarinių mokslų krypties atstovai – 14 proc. (žr. 1 lentelę). Moterys sudarė 48 proc. (tikslųjų mokslų krypties atstovių buvo 10 proc., socialinių mokslų krypties – 60 proc., humanitarinių mokslų krypties – 30 proc.), vyrai – 52 proc. visų apklaustųjų (tikslųjų mokslų krypties atstovų yra 87 proc., socialinių mokslų krypties – 13 proc., humanitarinių mokslų krypties – 0 proc.). Moterys, kurios praleido vaikystę ir ankstyvąją jaunystę kaime, sudarė 42 proc. visų apklaustų moterų, vyrai – 40 proc. visų apklaustų vyrų. Moterys, kurios praleido vaikystę ir ankstyvąją jaunystę mieste, sudarė 58 proc. visų apklaustų moterų, vyrai – 60 proc. visų apklaustų vyrų (žr. 1 lentelę).

1 LENTELĖ. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir mokslų kryptį, proc.

Kryptis \ Lytis	Moterys		Vyrai		Iš viso
	iš kaimo	iš miesto	iš kaimo	iš miesto	
Tikslųjų mokslų kryptis	0	5	20	25	50
Socialinių mokslų kryptis	12	17	1	6	36
Humanitarinių mokslų kryptis	8	6	–	–	14
	Iš viso 48		Iš viso 52		100

Pagal amžių moterys yra maždaug nuo 20 iki 24 metų amžiaus, vyrai – nuo 21 iki 24 metų amžiaus. Moterų humanitarių yra ir vyresnio amžiaus (žr. 2 lentelę).

2 LENTELĖ. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

	Moterys	Vyrai
Tikslųjų mokslų kryptis	22–23	21–24
Socialinių mokslų kryptis	20–24	21–22
Humanitarinių mokslų kryptis	21–23, 25, 27, 33, 36, 47, 53	–
Iš viso 100 respondentų		

Apklausoje buvo pateikti du atvirojo tipo (žr. 1–2) klausimai, kai respondentai turėjo įrašyti pačių suformuluotą atsakymą, ir septyni uždarojo tipo (žr. 3–8 ir 10) klausimai, į kuriuos respondentai turėjo atsakyti *taip* arba *ne*. Apklausoje taip pat buvo pateiktas vienas mišriojo tipo (žr. 9) klausimas, į kurį respondentai turėjo atsakyti *taip* arba *ne*, o jeigu atsakė *taip*, atsakymą turėjo pagrįsti įrašydami kelis pavyzdžius.

1. Koks, Jūsų manymu, yra pagrindinis (-iai) gėlės požymis (-iai)?
2. Kokią dalį (organą), Jūsų manymu, turi turėti augalas, kad jį pavadintumėte gėle?
3. Ar, Jūsų manymu, gėlė gali neturėti (akivaizdžiai matomo) žiedo?
4. Ar, Jūsų manymu, nežydintis dekoratyvus augalas (pvz., turintis puošnius lapus) yra gėlė?
5. Ar, Jūsų manymu, gėlė visada turi vertikalų stiebą?
6. Ar, Jūsų manymu, žydintis vijoklinis augalas yra gėlė?
7. Ar, Jūsų manymu, žydintis vandens augalas yra gėlė?
8. Ar, Jūsų manymu, žydintis kaktusas yra gėlė?
9. Ar, Jūsų manymu, žydintis krūmas (puskrūmis) yra gėlė? Jei taip, nurodykite bent vieną pavyzdį.
10. Ar, Jūsų manymu, žemiau nurodyti augalai yra gėlės? Buvo nurodyti augalų pavadinimai ir jų paveikslukai:

kraujažolė***puansetija******smidras******saulėgrąža******alyva******rožė***

Atviraisiais klausimais siekta išsiaiškinti, kaip jaunimas suvokia *gėlę*, kokius pagrindinius požymius skiria, o uždariaisiais klausimais norėta patikrinti kai kurias prielaidas, iškeltas tiriant DLKT duomenis ir aiškinamuosiuose lietuvių bei kitų kalbų žodynuose pateiktas žodžio *gėlė* apibrėžtis ir iliustracinius pavyzdžius.

Kaip jau minėta, respondentų klausta, kurie išvardyti augalai (su paveikslukais), jų manymu, vadintini *gėlėmis*. Apklausoje nurodyti augalai buvo pasirinkti neatsitiktinai. Nagrinėjant DLKT duomenis paaiškėjo, kad *gėlė* suvokiama įvairiai, todėl nutarta pasirinkti netipiškus šios kategorijos atstovus, pavyzdžiui, krūmus (puskrūmius), neryškia spalva žydinčius augalus ir pan. Stengtasi, kad paveikslukuose būtų pavaizduotas augalo žiedas ir puošnūs lapai. Tokiu būdu norėta išsiaiškinti, kokius augalus respondentai laiko *gėlėmis*, o kokių nelaiko. Manyta, kad jeigu pavaizduotas žiedas, tai respondentai tokį augalą laikys *gėle*, ir atvirkščiai. Tačiau, kaip parodė apklausos rezultatai, ne visada žiedas būtinai siejamas su *gėle*.

Apklausos duomenys buvo apdoroti rankiniu būdu. Atsakymai straipsnyje pateikti skaitine ir procentine išraiška, skiriant atsakymus pagal respondentų priklausymą tam tikrai mokslo krypčiai, lyčiai ir, jeigu reikšminga, pagal tai, kur respondentai praleido vaikystę ir ankstyvąją jaunystę – kaime ar mieste.

Tyrimo metodai: semantinė analizė, lyginamasis, skaičiavimo, apklausų.

1. GĖLĖS VARTOSENA DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS TEKSTYNE

Lietuvių kalbos žodyne (toliau – LKŽ_e) ir *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – DŽ_{7i}) žodis *gėlė* apibrėžiamas taip: ‘gražiai žydintis ar dekoratyvinis augalas, žolynas’ (LKŽ_e) ir ‘gražiai žydintis arba turintis gražius lapus augalas’ (DŽ_{7i}). Ištyrus, kaip *gėlė* apibrėžiama latvių, anglų ir rusų kalbų aiškinamuosiuose žodynuose⁸, paaiškėjo, kad *gėlė* minėtų kalbų žodynuose turi daugiau negu vieną reikšmę⁹. Kad *gėlė* ir lietuvių kalboje gali turėti ne vieną reikšmę, rodė ir keli iliustraciniai pavyzdžiai, užfiksuoti LKŽ_e ir DŽ_{7i} žodžio *gėlė*

⁸ *Cambridge Dictionary* (toliau – CAMBRIDGE), *Collins English Dictionary* (toliau – COLLINS), *Macmillan Dictionary* (toliau – MACMILLAN), *Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus* (toliau – MERRIAM-WEBSTER), *Oxford Dictionaries* (toliau – OXFORD); *Latviešu literārās valodas vārdnīca* (toliau – LLVV), *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca* (toliau – MLVV); *Словарь русского языка* (toliau – МАКС), *Русский семантический словарь* (toliau – СЕМ), *Толковый словарь живого великорусского языка* (toliau – СЛОВАРЬ ДАЛЯ), *Толковый словарь русского языка С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой* (toliau – ТСОШ).

⁹ Apie kitus tyrimo rezultatus plačiau žr. Gaidienė, Liutkevičienė 2018.

leksikografiniuose straipsniuose. Tiesa, tie iliustraciniai pavyzdžiai pateikti vienoje reikšmėje kartu su tą reikšmę atitinkančiais pavyzdžiais (tiek LKŽ_e, tiek DŽ_{7i}).

Išnagrinėjus DLKT pavyzdžius paaiškėjo, kad gėlės suvokimas nėra toks konkretus ar nedviprasmiškas, kaip galėtų pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Norint suformuluoti išsamesnę, negu pateikta LKŽ_e ir DŽ_{7i}, šio žodžio apibrėžtį visų pirma reikia remiantis DLKT pavyzdžiais išskirti būdingiausius, tipišiausius gėlės požymius.

1.1. DLKT pavyzdžiai rodo, kad pirmiausia gėlė yra suvokiama kaip *gyvas augalas*:

1.1.1. Gėlei, kaip ir visiems augalams, augti reikia šių būtinų sąlygų – žemės, vandens, saulės ir kt. (žr. 1–6 sakinius).

- (1) *Labai svarbu <...> tinkamai **paruošti** minėtoms **gėlėms dirvą*** (čia ir toliau paryškinta straipsnio autorių).
- (2) ***Žemė gėlėms** bei **trąšos** tampa itin populiaria preke.*
- (3) *Nuotaika ir švelnumas žmogui – it **rasa** ir **saulė gėlėms**.*
- (4) *Šios **gėlės** gausiai žydi augdamos **saulėtoje, šviesioje vietoje**.*
- (5) *Kai kurios **gėlės vandens atsargas** sukaupia lietinguoju laikotarpiu.*
- (6) *Visos **gėlės nemėgsta skersvėjų**.*

1.1.2. Gėlė gali augti, gyvuoti pati – auga, plečiasi, išgyvena, vysta ir kt. (žr. 7–12 sakinius), arba gali būti auginama žmogaus – sėjama, dauginama, sodinama ir kt. (žr. 13–16 sakinius):

- (7) *Drėgnoje parko žemėje **dygo gėlės** ir žolės.*
- (8) *Vogtas daiktas geriau nešiojasi, vogta **gėlė** geriau **auga**.*
- (9) *Pastarieji [krūmai – autorių pastaba], užstodami šviesą, neleidžia šioms **gėlėms** sparčiai **plėstis**.*
- (10) *Manau, kad ne tik žmogus, bet net **gėlė** privalo **išgyventi** visą laiką **nuo** gležno **daigelio iki** šalnos pakąsto **stagarų**.*
- (11) *Tyliai **vysta** lentynoje vazos **gėlių**.*
- (12) ***Gėlė**, žiūrėk, ima ir **nudžiūva**.*
- (13) *Laikas į dėžes **sėti** ilgos vegetacijos **gėles**.*
- (14) *Tos pačios genties skirtingų rūšių **gėlės** sėklomis **dauginamos** skirtingai.*

(15) *Tūkstančius gležnų daigų paversti sveikata trykštančiais gėlių krūmeliais yra pragariškai sunku.*

(16) *Gėlės sodinti pradedamos nuo gėlyno krašto.*

1.1.3. Gėlė gali augti a) laukuose ar miškuose (laukinė gėlė) (žr. 17–20 sakinius), b) soduose ar darželiuose (pasodinta žmogaus) (žr. 21–23 sakinius), c) namuose (pasodinta žmogaus, kambarinė gėlė) (žr. 24–27 sakinius):

(17) *Gomfrena (Gomphrena) – burnotinių (Amaranthaceae) šeimos saulėmėgė nereikli pievų gėlė.*

(18) *Naujumas kaip laukų gėlė: pražydo, kitądien – nuvyto.*

(19) *Griovio šlaite auganti puošni gėlė iš tolo traukia žvilgsnį savo stipriu stiebu, ilgu tankiu žiedynu bei tuo, kad ji – vienintelė tokia visoje pamiškėje.*

(20) *Gėlė, auganti iš po apipuvusio rąstigalio, surado sau itin parankią vietą.*

(21) *Jis suplanavo ir padarė didžiulę širdies formos lysvę – klombą gėlėms.*

(22) *Toksinį poveikį greta augantiems kitiems sodo augalams, gėlėms, žolei turi graikinis riešutmedis.*

(23) *Britanijos karališkajame botanikos sode pražydo bene egzotiškiausia gėlė – milžiniškasis arunas.*

(24) *Kompostą galima <...> naudoti kambarinėms gėlėms auginti.*

(25) *Jei ir nelabai patiks gėlei mūsų kambario sąlygos, ji dar gali augindama žiedus prisitaikyti ir pražysti.*

(26) *Nė viena gėlė nežydėjo ant palangės.*

(27) *Jiedu <...> žinojo, kur pastatys puodą su gėle.*

1.1.4. Gėlė dažniausiai atpažįstama pagal tipiškiausią išorinį požymį – ‘žiedą’ – tai žydintis augalas (žr. 28–32 sakinius). Tačiau gėlės išoriniai (rega suvokiami) požymiai taip pat yra ‘lapai’ (žr. 33–34 sakinius) ar ‘stiebas’ (žr. 35–36 sakinius). Šiuo atveju stiebas gali būti nebūtinai akivaizdus (pavyzdžiuose jis tiesiogiai neminimas), tačiau apie jį galima nuspėti iš to, pavyzdžiui, kad gėlė auga į viršų (žr. 35-ą sakinį). Dar vienas gėlės požymis (uodžiamasis) yra ‘kvapas’ (žr. 37–39 sakinius):

(28) *Gėlė baltai pražydo.*

(29) *Matyt, gėlė suskleidė žiedus nakčiai.*

- (30) *Žemė pradės puoštis pirmaisiais želmenimis, **gėlių žiedais**.*
- (31) *Tai burnotinių šeimos **gėlė**, kurios **žiedynas** panašus į gaidžio skiauterę.*
- (32) *Ilgas kekes sudarančioms **gėlėms** (pentiniams) patrupinamos **žiedynų** viršūnės.*
- (33) *Jei žemė bus per drėgna, **gėlė** irgi gali numesti **lapus**.*
- (34) *Užuolaidos buvo užtrauktos, <...> ir **plačialapė gėlė** ant žemo staliuko taip ir kentėjo tamsoj viena.*
- (35) *Tas laibumas! Moteriškė lyg **gėlė augo į viršų**.*
- (36) *Ir ne bet kokia mergelė, o lelijėlė. Ji <...> yra žydinti, **vertikali** darželio **gėlė**.*
- (37) *Išneškite iš kambario **stiprų aromatą skleidžiančias gėles**.*
- (38) *Įvairių eterinių aliejų kombinacijos suteikia **gėlėms** joms **būdingą kvapą**.*
- (39) *Naktis **dvelkia gėlėmis** ir upe.*

1.1.5. Kaip jau minėta, LKŽ_e ir DŽ_{7i} *gėlė* apibūdinama kaip gražiai žydintis ar dekoratyvus (turintis gražius lapus) augalas. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje (toliau – VLE_e) *gėlė* apibūdinama panašiai kaip ir minėtuose žodynuose, tik daug plačiau, plg. *gėlės* „dekoratyviniais tikslais lauke, kambaryje ar šiltnamyje auginami vienamečiai, dvimečiai arba daugiamečiai žoliniai augalai, rečiau krūmai, turintys dekoratyvinius žiedus, lapus, stiebus <...>“¹⁰. Šiuo atveju svarbu, kad minėtuose trijuose šaltiniuose išskiriami du išoriniai (rega suvokiami) *gėlės* požymiai: 1) ‘*gėlė yra žydintis augalas*’, t. y. turintis žiedą, ir 2) ‘*gėlė yra tiesiog dekoratyvus augalas*’, nebūtinai turintis (akivaizdžiai matomą) žiedą, bet išsiskiriantis, pavyzdžiui, gražiais lapais.

1.1.5.1. Prieš šį tyrimą atrodė, kad vidutinio kalbėtojo sąmonėje *gėlė* vis dėlto turi turėti žiedą. Tai patvirtina ir ištirti DLKT pavyzdžiai, iš kurių matyti, kad *gėlė yra žydintis augalas*, kurio tipiškiausias išorinis požymis – ‘žiedas’, dar plg.:

- (40) *Kiekviena **gėlė** auga, kad **pražystų**.*
- (41) *Juk **gėlei** gera **pražysti**, medžiui – sužaliuoti, žolei – prasikalti!*
- (42) *Nes viskas jau nuspėta <...>, kai to pavasario dar nebuvo nė ženklo: žemei – žolė ar javas, medžiui – lapas, **gėlei** – **žiedas**.*
- (43) *Gėlės pažinimas – tai tapsmas *gėle*, **būti gėle**, vadinasi, **patirti gėlės žydėjimą**, džiaugtis saulėtekiais.*

¹⁰ Plačiau žr. VLE_e: <https://www.vle.lt/Straipsnis/geles-43169>.

Kaip suvokiama *gėlė*, galima iliustruoti ir DLKT randamais sakiniiais, kurie rodo, kas **nėra** *gėlė*, plg.:

- (44) *Kaip ir visiems **krūmams** bei **vijokliams**, šeimininkai leido **gėlei** augti ten, kur ji nori.*
- (45) *Ant botaniko kapo tiks jo išvestos veislės **gėlė** ar **dekoratyvus augalas**.*
- (46) *Minios ji sveikina, po kojomis meta **žolynus** ir **gėles**.*
- (47) *Sakoma, kad **gėlė** ar **krūmelis** jaučia, kas jį myli, rūpinasi.*
- (48) *<...> paliekant vietos daugiametei **gėlei** ar gražiai žydinčiam **krūmui**.*
- (49) *Galima apkarstyti girliandomis ir žaisliukais **gėlių** vazonėlių, o dar geriau – **kaktusą**.*

Taigi iš minėtų pavyzdžių lyg būtų galima spręsti, kad ‘*gėlė nėra krūmas ir nėra vijoklis*’ (žr. 44-ą sakinį), ‘*gėlė nėra dekoratyvus augalas*’ (žr. 45-ą sakinį), ‘*gėlė nėra žolynas*’ (žr. 46-ą sakinį), ‘*gėlė nėra krūmas*’ (net ir gražiai žydintis) (žr. 47–48 sakinius) ir ‘*gėlė nėra kaktusas*’ (žr. 49-ą sakinį).

1.1.5.2. Tačiau analizuojant DLKT medžiagą buvo rasta ir gausybė kitokių pavyzdžių, kurie prieštarauja prieš tai (1.1.5.1 poskyryje) reiškiamai minčiai apie tai, kaip suvokiama *gėlė*. Visų pirma atkreiptinas dėmesys į tokius sakinius:

- (50) *Sodybų, vienkiemų darželiuose žydi **gėlės** – **rožės**, gvazdikai, chrizantemos.*
- (51) *<...> taip pat jis nesuabejos ir tuo, kad iš pasodinto tulpės svogūnėlio iš tikrųjų išaugs tulpė, o ne dėl gamtos užgaidų **rožė** ar dar kitokia **gėlė**.*

Šie pavyzdžiai kaip tik ir patvirtina VLE_e teiginį, kad nors *gėlė* paprastai yra žolinis augalas, tačiau gali būti ir **krūmas**, nes *rožė* ir yra krūmas¹¹.

Dar plg. tokius pavyzdžius:

- (52) *Atidžiai pažvelgė į didžiulį, aštrų, tyliai augantį **kaktusą**. – Išmesta ir išjuokta **gėlė** pagaliau sulaukė teisingo supratimo.*

¹¹ Plg. VLE_e: *rožės* „<...> Vasaržaliai, retai visžaliai krūmai dygliuotais ūgliais ir šakomis. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/rozes-81249>).

(53) **Smidras**¹² – *gėlė* ir daržovė.

(54) **Smidrai** Lietuvoje žinomi nuo seno, bet tik kaip **darželių gėlė** – anksčiau nebuvo galima įsivaizduoti nuotakos **puokštės be smidro**.

(55) **Dracena** – kambarinė lapinė *gėlė*.

(56) Pradėjusi ieškoti knygoje, sužinojo, kad jos **gėlė** – kvapnioji **dracena**. Įdomiausia, kad net knygoje, kur rašoma apie jų priežiūrą, visiškai nieko **neminima apie žiedus**.

Vadinasi, 'gėlė yra kaktusas' (žr. 52-ą sakinį). Smidras yra daugiametė žolė arba puskrūmis¹³, taigi 'gėlė yra žolinis augalas' ir 'gėlė yra puskrūmis'. Smidras yra dekoratyvus augalas¹⁴, todėl 'gėlė yra dekoratyvus augalas' (žr. 53–54 sakinius). VLE_e teigiama, kad dracena yra krūmas arba medis¹⁵, vadinasi, 'gėlė yra krūmas', gal net 'gėlė yra medis', taip pat 'gėlė yra lapinis augalas' ir 'gėlei žiedas nėra svarbus' (žr. 55–56 sakinius).

1.1.5.3. Taigi 1.1.5.2 poskyryje pateikti pavyzdžiai rodo visai priešingą vaizdą – kad gėlei žiedas nėra svarbus, kad gėlėmis vadinami ir kai kurie kaktusai, dekoratyvūs augalai, puskrūmiai, krūmai, gal net ir medžiai. Svarbu, kad gėlė vadinamas augalas būtų dekoratyvus, pavyzdžiui, turėtų puošnius lapus, kitaip sakant, svarbus išorinis (rega suvokiamas) požymis. Kartais skaitant DLKT pavyzdžius susidaro įspūdis, kad gėlė galima pavadinti beveik bet kokią įdomesnę augalą, plg.:

(57) Įvertinsime kai kurių **gėlių** pomėgį šviesai. Saulėtuose kambariuose: **agava, alijošius, ananasas, <...> kaktusai, kalankė, kavamedis**.

Apibendrinant iki šiol nagrinėtą DLKT medžiagą galima teigti, kad vienareikšmiško atsakymo, kaip suvokiama gėlė rašto kalboje, nėra.

1.2. DLKT sakiniai iliustruoja, kad ryškėja keli 'gėlės kaip gyvo augalo' reikšmių atspalviai: 1) laukinės gėlės, 2) darželyje ar sode auginamos gėlės ir 3) namuose auginamos

¹² Vaistinis smidras dar kartais vadinamas šparagu, plg. Vikipedią: https://lt.wikipedia.org/wiki/Vaistinis_smidras.

¹³ Plg. VLE_e: *smidras* „<...> Daugiametė žolė arba puskrūmis su trumpu šakniastiebiu, kartais su šakniagumbiu. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/smidras-87791>).

¹⁴ Plg. VLE_e: *smidras* „<...> Daug rūšių smidrai šilto klimato kraštuose auginami gėlynuose, kitur – kambariuose kaip dekoratyviniai augalai (pvz., afrikinis smidras). <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/smidras-87791>).

¹⁵ Plg. VLE_e: *dracena* „<...> Krūmai arba medžiai iki 20 m aukščio. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/dracena-50235>).

gėlės. Minėti atspalviai dar gali aprėpti 1) gėles, kurios išsiskiria akį traukiančiu žiedu ir dažnai turi vertikalų stiebą¹⁶ (žr. 35–36 sakinius), ir 2) gėles, kurių žiedas niekuo neišsiskiria ar net yra nepastebimas, bet kurių lapai yra gražūs arba kurios turi kitą rega suvokiamą išskirtinį požymį. Atrodytų, kad BŽ šiuos atspalvius reikėtų skirti, nes DLKT pateikti pavyzdžiai juos fiksuoja, juolab, kad ir kai kuriuose užsienio kalbų žodynuose jie yra nurodomi, plg. latvių kalbos žodynus: 1. <...> Dekoratīvs lakstaugs telpu izdailošanai <...> (čia ir toliau pabraukta straipsnio autorių) (liet. dekoratyvus žolinis augalas, puošiantis namus¹⁷) (MLVV); 1. Dekoratīvs, ziedošs (krāšņuma vai savvaļas) lakstaugs, arī puskrūms <...> | Dekoratīvs (ziedošs vai neziedošs) telpu augs <...> (liet. dekoratyvus, žydintis (darželio ar laukinis) žolinis augalas, taip pat puskrūmis <...> | dekoratyvus (žydintis ar nežydintis) kambarinis augalas¹⁸) (LLVV).

Tačiau DLKT yra labai daug kitų pavyzdžių, kur šių gėlės reikšmių atspalvių nematyti, todėl jų skyrimas būtų dirbtinis ar dviprasmiškas, plg.:

(58) ***Gėlė** prasiskleidžia saulės link ir šaknimis nusidriekia žemės gelmėn.*

(59) *Šalia paradinių mokyklos durų stovi didelis baltas vazonas su **gėle**.*

(60) *Jam patikdavo <...> menkutė stalinės lempos šviesa, atitrauktos užuolaidos, švelniai apšviesti kambarinės **gėlės** lapai.*

58-ame sakinyje turima omenyje ne kambarinė gėlė (nes šaknys nusidriekia žemės gelmėn), tačiau neaišku, ar ši gėlė yra laukinė, ar žmogaus lauke auginama. 59-ame sakinyje minima ne laukinė, o pasodinta gėlė. Vazonuose paprastai auga kambarinės gėlės, bet 59-ame sakinyje minimas vazonas stovi lauke, todėl bent jau teoriškai galima kelti klausimą, kaip vadinti tokią gėlę – kambarine ar augančia lauke? 60-ame sakinyje turima omenyje kambarinė gėlė, bet neaišku, ar turinti gražų žiedą, ar puošnius lapus (t. y. tiesiog dekoratyvus augalas).

Anksčiau buvo minėta, kad gėlės dažnai turi vertikalų stiebą. Tačiau pavyzdžiai rodo, kad taip būna ne visada. Nei vijokliai (žr. 61-ą sakinį), nei vandens augalai (žr. 62-ą sakinį) tokių stiebų neturi, bet vis dėlto kai kurie iš jų vadinami gėlėmis, plg.:

¹⁶ Vertikalaus stiebo požymis vidutinio kalbėtojo sąmonėje, manytina, atsiranda dėl to, kad gėlės neretai asocijuojasi su jų skynimu, o paprastai skinamos gėlės turi vertikalų stiebą.

¹⁷ Čia ir toliau į lietuvių kalbą versta straipsnio autorių.

¹⁸ *Krāšņumaugs* latvių kalbos žodynuose verčiama ne „darželio“, bet dekoratyvus augalas. Tačiau, turint omenyje, kad prieš tai apibrėžtyje esantis žodis *dekoratīvs* taip pat reiškia dekoratyvus (ar dekoratyvinis), tai vertimas būtų „dekoratyvus, žydintis (dekoratyvus ar laukinis)“. Todėl buvo nuspręsta, kad junginyje *krāšņuma vai savvaļas* fiksuojamą opoziciją „dekoratyvus ar laukinis augalas“ galima perteikti ir junginiu „darželio ar laukinis augalas“.

(61) *Persodintos pasifloros*¹⁹ statomos į šviesią vietą. Šios **gėlės** gausiai žydi augdamos saulėtoje, šviesioje vietoje.

(62) *Lotosas*²⁰ budistinėje tradicijoje simbolizuoja moteriškąjį pradą, bet Rytuose ši **gėlė** turi ir daugiau semantinių prasmų.

1.3. Kaip jau minėta, LKŽ_e ir DŽ_{7i} *gėlę* apibūdina kaip gražiai žydintį ar dekoratyvų (turintį gražius lapus) augalą. Tačiau dėl trijų iliustracinių pavyzdžių, pateiktų šių žodynų žodžio *gėlė* straipsniuose, kyla klausimas – ar tikrai jiems tinka ši apibrėžtis, plg.:

(63) *Visas gėles sumerkė* (LKŽ_e).

(64) *Gėlių puokštė* (LKŽ_e).

(65) *Pamerk gėles* (DŽ_{7i}).

63–65 sakiniuose turimi omenyje ne gyvi²¹, iššakniję augalai, bet nuskintos gėlės – be šaknų. Galima sakyti, kad čia jau kalbama nebe apie visą augalą, o tik apie jo dalį. Tokią atskirą *gėlės* reikšmę fiksuoja aiškinamieji latvių, rusų ir anglų kalbų žodynai (plačiau žr. Gaidienė, Liutkevičienė 2018).

Išnagrinėti DLKT pavyzdžiai patvirtina, kad minėta *gėlės* reikšmė egzistuoja ir lietuvių kalboje, plg.:

(66) *Iš anksto paruoškite vazas dovanotoms gėlėms pamerkti.*

(67) *Ji žirkklėmis sumaniai trumpindavo gėlėms kotus.*

(68) *Mergaitė slepia ranką su gėle už nugaros.*

(69) *Kiti aiškino, kad iš lėktuvo norėta mėtyti gėles.*

(70) *[Kėdutė] buvo užversta gėlėmis.*

(71) *Valdžios atstovai padės gėles prie <...> paminklo.*

Akivaizdu, kad anksčiau pateiktuose pavyzdžiuose turima omenyje ‘gėlė be šaknų’: niekas netrumpins augančiai gėlei koto, nedės gėlių su šaknimis prie paminklo ar nemerks

¹⁹ Plg. VLEe: *pasiflora* „<...> Daugiametė vijoklinė žolė, liana, retai krūmas ar medis. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/pasiflora-2483>).

²⁰ Plg. VLEe: *lotosas* „<...> daugiamečių vandens augalų gentis. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/lotosas-17658>).

²¹ Šiuo atveju autorės gyvu augalu laiko dar augantį, gamtos ciklą dar gyvenantį ar pan. augalą. Kartais gyvu augalu pavadinamos bet kokios gėlės kaip priešprieša dirbtinėms gėlėms, pvz.: *Stovi vazos su gyvomis gėlėmis* (DLKT). *Nelengvai uždirbtų pinigų ji nežarstė šviežioms gėlėms svetainėje* (DLKT).

tokių gėlių į vazas. Taigi matyti, kad antroji *gėlės* reikšmė yra tokia pati dažna ir turi tokią pat įvairią semantinę aplinką kaip ir pirmoji reikšmė, ir šias dvi reikšmes galima lengvai atskirti.

1.4. Dar viena vartosenoje esanti, bet lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose nefiksuojuama *gėlės* reikšmė yra ‘žiedas’. Šiuo atveju galima kalbėti apie metoniminį²² reikšmės perkėlimą, kai vietoje dalies įvardijama visuma (*gėlė* – žiedas). Tokia metoniminė reikšmė įtraukta ir į aiškinamuosius latvių, rusų ir anglų kalbų žodynus (plačiau žr. Gaidienė, Liutkevičienė 2018).

Panagrinėkime pavyzdžius, rastus DLKT:

(72) *Jis pasiūlė naują vyrų elegancijos simbolį – **gėlę** į švarko atlapą.*

(73) *Vos raudonas gvazdikas išniro kaip partijos emblema, tuoj ir kita **gėlė** įsitaisė kilpoje – baltoji lelija, krikščionių socialistų partijos nario emblema.*

(74) *Jis <...> baubė galintis atsiboginti limuzinu su **gėle** atlape.*

(75) *Kaip **gėlė** iš pumpuro skleidžiasi.*

(76) *<...> leidžia žodžiams skleistis kaip **gėlėms**.*

(77) *<...> pamišimo scena – atomazga, išsiskleidusia ryškaus žavesio **gėlėmis**.*

(78) *Durų ornamentas yra rozetė. Tai yra apskrita stilizuota **gėlė** ar žvaigždutė, spinduliuojanti iš centro.*

(79) *Sugeltonavus pievų **gėlėms** pasirodė ir geltonosios kielės.*

(80) *Karotenoidai suteikia raudonos, oranžinės ir geltonos spalvos atspalvius valgomiesiems vaisiams ir uogoms, daržovėms ir grybams, **gėlėms**.*

Pateiktuose sakiniuose turimas omenyje *gėlės* žiedas: nei švarko atlape, nei atlapo kilpoje negali būti nei *gėlės* su šaknimis, nei skintos *gėlės* su kotu – tik žiedas²³ (žr. 72–74 sakinius), augalas nesiskleidžia, tik žiedas skleidžiasi (juolab iš pumpuro) (žr. 75–77 sakinius), pats augalas nėra apskritas, tik jo žiedas, taigi ornamentas primena *gėlės* žiedą (žr. 78–ą sakinį), geltonos, raudonos, oranžinės spalvos yra ne visas augalas (*gėlė*), bet tik jo dalis – žiedas (žr. 79–80 sakinius).

²² Metonimija suprantama kaip „tos pačios situacijos, kurioje daiktai ir reiškiniai susiję erdvės, laiko, priežasties ir pan. ryšiais, skirtingų aspektų išryškinimas“ (Gudavičius 2009: 124).

²³ Šiuo atveju turima omenyje, kad į švarko atlapą segamas žiedas be stiebo (nebent prie žiedo gali būti trumputė stiebo dalis, kotelis).

Akivaizdu, kad gėlės reikšmė 'žiedas' turėtų atsirasti lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose, taigi ir BŽ. Vis dėlto reikia pasakyti, kad pasitaiko ir tokių vartosenos pavyzdžių, kur gėlės reikšmė 'žiedas' ir gėlės reikšmė 'augalas' yra sumišusios, plg.:

(81) *Ir mėlynoji gėlelė tapo rugių gėle.*

(82) *Pražydo nuostabaus grožio balta gėlė geltonu viduriuku, vadinama narcizu.*

(83) *Slėnis irgi sodriai žaliuoja, žydi margaspalvėmis gėlėmis, kurias gali skinti tiesiai pro džipo langus.*

(84) <...> *pirmokėlį su raudona gėle.*

81-ame sakinyje *mėlynas* yra 'žiedas', bet ne 'žiedas' tapo *rugių gėle*, o 'gėlė, turinti mėlyną žiedą'. 82-ame sakinyje *balta gėlė geltonu viduriuku* – 'žiedas', bet pražysta turbūt 'augalas', o ne 'žiedas', *narcizu* irgi vadinamas 'augalas', o ne 'žiedas'. 83-ame sakinyje *margaspalviai* yra 'žiedai', bet žydi 'gėlės (augalai)' ir skinamas 'augalas', o ne 'žiedas'. 84-ame sakinyje *raudonas* yra 'žiedas', tačiau akivaizdu, kad pirmokėlis neša ne 'žiedą', bet 'gėlę'.

Veikiausiai tokią vartoseną galima laikyti reikšmės atspalviu ir BŽ galbūt reikėtų tokią atspalvį išskirti ir apibrėžti kaip 'augalas, turintis tam tikros spalvos žiedą'.

1.5. Jeigu *gėlė* gali reikšti 'žiedą', tai kyla klausimas, ar negali būti atvirkščiai – kad *žiedas* gali reikšti 'gėlę'? DLKT ir aiškinamųjų žodynų duomenys iš tiesų rodo, kad *žiedas* gali reikšti 'gėlę'.

1.5.1. DLKT ir interneto vartosenos²⁴ duomenimis, *žiedas* dažniausiai reiškia 'skintą gėlę'. Pavyzdžiui:

(1²⁵) *Pakaks ir vieno gražaus rožės žiedo ar kuklios mažos puokštelės laukinių gėlių.* (Google).

(2) *Gamtininkai sako, kad pavasarinės miškuose randamos gėlės, pavyzdžiui, žibutės labai greitai nuvysta, todėl, anot jų, tokių žiedų nereikėtų skinti labai daug. Jų nuomone, užtenka namo parsinešti vieną kitą žiedelį.* (Google).

(3) *Geriau vienas gėlės žiedas, tačiau padovanotas laiku ir vietoje.* (DLKT).

(4) *Visiems miesto tarybos nariams įteikė įrėmintus atminimo raštus ir po rožės žiedą.* (DLKT).

²⁴ Vartosenos pavyzdžių ieškota paieškos sistema Google.

²⁵ Sakiniai numeruojami nuo pradžios, nes aptariamas kitas žodis – *žiedas*.

(5) *Porelėmis po Laisvės alėjų vaikštinėjantys studentai perka šiek tiek brangesnes, ne centus, o visą litą kainuojančias puokšteles ar rožės žiedą.* (DLKT).

(6) *Narcizų jau daug, todėl <...> džiaugiasi, jei pavyksta gauti 15–20 centų už žiedą.* (DLKT).

Pateiktuose pavyzdžiuose pavartoti junginiai, pavyzdžiui, *rožės žiedas* ir *puokštelės laukinių gėlių* (1); *gėlės ar tokie žiedai, skinti, parsinešti* (2); *gėlės žiedas padovanotas* (3); *įteikė po rožės žiedą* (4); *perka puokšteles ar rožės žiedą* (5); *pavyksta gauti 15–20 centų už žiedą* (6), rodo, kad čia turimas omenyje ne žiedas kaip 'augalo dauginimosi organas, iš kurio užauga vaisius ar sėklos, ppr. spalvingoji augalo dalis' (BŽ), o būtent 'nuskinta gėlė', nes juk vargu, ar dovanojamas, perkamas, parsinešamas namo ir pan. vienas žiedas (be stiebo ar lapelių).

1.5.2. DLKT duomenimis, *žiedas* gali reikšti ir 'gėlę kaip gyvą augalą', pavyzdžiui:

(7) *Einantys draustinio keliukais ir ne keliukais, turėtų žinoti, ko verti miško, pievų ir šaltiniųotų versmių žiedai, suprasti, kad natūraliai vešintys augalai – tokios gėlės niekada nei pats užauginsi, nei turguje nusipirksi.*

(8) *Skubantys praeiviai gali gana nebrangiai nusipirkti kuklesnę, lauko gėlių, ar solidesnę – soduose užaugintų žiedų – puokštę.*

Iš 7–8 sakinių matyti, kad kalbama apie gėlės augimo procesą, vadinasi, apie tai, kad gėlė yra gyvas augalas, plg.: *žiedai – natūraliai vešintys augalai – tokios gėlės* (7). Šiame sakinyje *žiedai* ir *gėlės* pavartoti kaip sinonimai. 8-ame sakinyje kalbama apie puokštes, t. y. skintas gėles, bet junginys *soduose užauginti žiedai* žymi auginimo procesą, taigi augalas yra su šaknimis.

1.5.3. LKŽ_e ir BŽ *žiedo* reikšmė 'gėlė' yra užfiksuota (DŽ₇₁ šios reikšmės nėra), plg.:

(LKŽ_e) 2. gėlė: <...> *O gražių žiedų daržely! Žiedų prisirenka, žolių visokių [karvėm vainikuot]. <...> Minios prieš Dievą su žiedais išėjo.*

(BŽ) 2. gėlė: *Pamergės puokštė iš trijų žiedų. Saldainių dėžutė ir keletas rožių žiedų – kuo bloga dovana?*

Minėtuose žodynuose antra *žiedo* reikšmė aiškinama tiesiog žodžiu *gėlė* (vadinasi, apskritai *gėlė*). Šiuo atveju galima kalbėti apie metoniminį reikšmės perkėlimą, kai dalis vartojama vietoj visumos (*žiedas* – *gėlė*). Tačiau išnagrinėti DLKT pavyzdžiai ir interneto vartoseną rodo, kad nagrinėjamais atvejais gal net dažniau gali būti kalbama apie ‘skintą *gėlę*’. Todėl turbūt lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose reikėtų skirti *žiedo* kaip ‘augalo’ ir *žiedo* kaip ‘skinto augalo’ reikšmes.

2. STUDENTŲ APKLAUSOS REZULTATŲ ANALIZĖ

Kaip jau minėta, apklausoje dalyvavo 100 skirtingų studijų pakopų ir fakultetų studentų iš dviejų Lietuvos universitetų (plačiau žr. skyrelyje „Metodologija“).

Į pirmą apklausos klausimą – „**Koks, Jūsų manymu, yra pagrindinis (-iai) *gėlės* požymis (-iai)?**“ – maždaug pusė visų apklaustų mokslų kryptių ir lyčių atstovų (52, t. y. 52 proc.) atsakė, kad pagrindinis *gėlės* požymis yra *žiedas* (variantai: *žiedai*, *žydi*, *žydėjimas*, *žiedlapiai*). Kartais prie atsakymo *žiedas* dar nurodytas ir rega suvokiamas *žiedo* požymis, pvz.: *ryškus*, *gražus žiedas*, *žiedas yra kitos spalvos nei žalia*.

Kiti respondentai atsakė, kad pagrindinis *gėlės* požymis yra

- *kvapas* (variantas: *kvėpėjimas*) (8, t. y. 8 proc.);
- *grožis* (4, t. y. 4 proc.) (variantas: *estetinis grožis*);
- *lapeliai* (1, t. y. 1 proc.);
- *forma*²⁶ (1, t. y. 1 proc.).

Buvo ir tokių respondentų, kurie nurodė ne po vieną, o po du ar net po tris *gėlės* požymius:

- *lapai ir žiedai* (7, t. y. 7 proc.) (variantai: *žiedas (-ai) ir / ar lapai; turi žiedą arba ne žalias, o kokios kitos spalvos lapus; žali lapai ir žiedai, dažniausiai kitos spalvos nei žalia; žiedlapiai, lapai*);
- *stiebas ir žiedas* (5, t. y. 5 proc.) (variantas: *yra kotelis ir žiedas*);
- *spalva, kvapas* (3, t. y. 3 proc.);
- *žydi ir kvėpia* (2, t. y. 2 proc.) (variantas: *kvėpia, ryški žiedo spalva*);
- *žiedas, spalva*²⁷ (1, t. y. 1 proc.);
- *lapeliai ir kotas* (1, t. y. 1 proc.);

²⁶ Šiuo atveju nelabai aišku, ką respondentas turėjo minty – ar *žiedo* formą, ar *gėlės* formą, ar kt.

²⁷ Nelabai aišku, kas čia ir toliau turėta omenyje – ar ryški *žiedo* spalva, ar iš aplinkos išsiskirianti *žiedo*, *gėlės* spalva, ar pan.

- *lapai, spalva* (1, t. y. 1 proc.);
- *spalva, forma, kvapas, išskirtinumas* (1, t. y. 1 proc.);
- *grožis, spalva, kvapas* (1, t. y. 1 proc.);
- *spalva, kvapas, žydėjimo periodiškumas* (1, t. y. 1 proc.);
- *kvapas ir išvaizda* (1, t. y. 1 proc.);
- *žiedai, lapai, kotas* (1, t. y. 1 proc.).

Buvo keli pavieniai atsakymai, išsiskiriantys iš kitų ir kiek gluminantys, pavyzdžiui, kai kuriems respondentams pagrindinis gėlės požymis yra tai, kad

- *gėlė auga iš žemės, turi žiedus, bet ne ant šakų* (1, t. y. 1 proc.);
- *gėlės šaknys po žeme* (1, t. y. 1 proc.);
- *žalia gėlės spalva* (1, t. y. 1 proc.);
- *gėlė visuomet auga* (1, t. y. 1 proc.);
- *gėlė žydi ilgiau negu medis* (1, t. y. 1 proc.).

Pateikti atsakymai kelia abejonių, ar respondentai tikrai suvokia, kas yra gėlė (arba patį klausimą), nes a) ne tik gėlė auga iš žemės ir b) ne tik jos šaknys yra po žeme, bet ir medžių, krūmų ir apskritai daugumos augalų, c) ne tik gėlės yra žalios spalvos, bet ir medžiai, krūmai ir pan. (be to, žalia yra tik gėlės stiebo ir lapų (paprastai) spalva), d) gėlės turi savo egzistavimo laikotarpį, todėl netikslu teigti, kad jos visuomet auga, tarsi tai būtų nebaigtinis procesas, e) kai kurie medžiai, pavyzdžiui, obelis, gali žydėti ilgiau negu tam tikros rūšies gėlės.

Kai kurie apklausti tikslųjų mokslų atstovai (vyrai) pastebėjo kiek kitokius gėlės požymius, plg.:

- *gėlė yra augalas, neturintis medienos* (1, t. y. 1 proc.);
- *gėlė yra žemesnis už medį augalas, turintis žiedą* (1, t. y. 1 proc.);
- *gėlė turi nektarą* (1, t. y. 1 proc.).

Iš tiesų, a) mediena²⁸ yra medžio (ne gėlės) dalis tarp brazdo ir šerdies ($D\check{Z}_{7i}$), b) gėlė yra žemesnis už medį²⁹ augalas ir c) nektarą³⁰ turi ne tik gėlės, bet visi žydintys augalai.

²⁸ Plg. LRTB: *mediena* „lignoceliuliozės medžiaga, esanti tarp medžio arba krūmo žievės ir šerdies“ (žr. <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.result>).

²⁹ Plg. LRTB: *medis* „stambus daugiametis augalas (paprastai ne žemesnis kaip 2 m) su sumedėjusiu stiebu ir šaknimis, lają sudarančiomis šakomis ir viršutiniu ūgliu“ (žr. <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.result>); VLE_e: *medis* „daugiametis augalas ne mažiau kaip 3 m aukščio, turintis aiškų pagrindinį sumedėjusį stiebą ir šaknis. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/medis-13511>).

³⁰ Plg. VLE_e: *nektaras* „augalų, priklausančių magnolijūnų skyriui, liaukų gaminamas ir išskiriamas skystis. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/nektaras-101105>); LRTB: *nektaras* „saldus skystis, išskiriamas augalų nektarinių liaukų“ (žr. <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.result>).

Išvardytus respondentų požymius galima priskirti moksliniams (a, c) ir kognityviniams³¹ (b) požymiams.

Vienas respondentas nurodė ne gėlės požymį, bet jos paskirtį³², plg.: *gėlė skirta puošti namus* (1, t. y. 1 proc.).

Apibendrinant galima teigti, kad dažniausiai apklausos dalyviams pagrindinis (taigi tipiškiausias) gėlės požymis yra *žiedas*, kuris paprastai yra ryškus, gražus, išsiskiriantis. Su gėlės žiedu veikiausiai siejami ir kiti respondentų kiek dažniau nurodomi požymiai – *kvapas*, *grožis* ir *spalva*. Taip pat respondentai kaip gėlės požymius nurodė *lapus* ir *stiebus*, kurie dažniausiai minimi kartu su *žiedu*, plg.: *lapai* ir *žiedai*, *stiebas*³³ ir *žiedas*. Taigi šiuo atveju DLKT ir apklausos duomenys sutampa, plg. ištirtą DLKT medžiagą: gėlė dažniausiai atpažįstama pagal tipiškiausią išorinį požymį – ‘žiedą’, tačiau gėlės išoriniai (rega suvokiami) požymiai taip pat yra ‘lapai’ ar ‘stiebas’. Skiriamas dar vienas gėlės požymis (uodžiamasis) – ‘kvapas’ (plačiau žr. 1.1.4 poskyrį).

I antrą apklausos klausimą – „**Kokią dalį (organą), Jūsų manymu, turi turėti augalas, kad jį pavadintumėte gėle?**“ – respondentai dažniausiai (68, t. y. 68 proc.) atsakė, kad *žiedą* (variantai: *žiedus*, *žiedlapius*, *žiedyną*, *turi žydėti*; *žiedas*, *kuris nėra panašus į žalius lapus*). Gerokai rečiau buvo nurodomos kitos gėlės dalys (organai):

- *stiebas* (6, t. y. 6 proc.);
- *šaknis* (3, t. y. 3 proc.);
- *lapeliai* (1, t. y. 1 proc.);
- *piestelė*³⁴ (1, t. y. 1 proc.).

Buvo ir tokių respondentų, kurie nurodė ne po vieną, o po du, po tris ar net po keturis gėlės požymius, pvz.:

- *stiebas ir žiedas* (6, t. y. 6 proc.) (variantai: *stiebas ir žiedai*; *žiedas ir stiebas*; *stiebas su žiedais*; *žiedas, žalias kamienas*; *žiedas / kotas*);
- *žiedai, lapai* (5, t. y. 5 proc.) (variantai: *lapai ir žiedas*; *žiedas ar puošni lapija*; *žiedas arba lapai*; *žiedas – tai pirmiausia šauna į galvą, bet gali būti ir tik lapai*);

³¹ Kognityvinį požymį – kad gėlė yra žemesnis negu medis augalas – mini ir COLLINS žodynas, plg. *gėlė* 3. (gėlė kaip augalas) ‘mažas augalas’, ‘ne medis, ne krūmas, ne daržovė’ (plačiau žr. Gaidienė, Liutkevičienė 2018).

³² Beje, tokį požymį nurodo ir kai kurie užsienio kalbų – latvių, anglų, rusų – žodynai, plg. ‘augalas namams puošti’ (MLVV, LLVV); ‘augalas, auginamas dėl (gražių) žiedų’ (COLLINS), ‘[augalas] naudojamas kaip dekoracija’, ‘naudojamas kaip dovana’ (OXFORD); ‘laikoma dėl žiedų’ (СЛОБАРЬ ДАЛЯ) (plačiau žr. Gaidienė, Liutkevičienė 2018).

³³ Junginyje *stiebas* ir *žiedas*, matyt, turimas omenyje vertikalus stiebas.

³⁴ Plg. VLE.: *piestelė* „magnolijūnų (*Magnoliophyta*) skyriaus augalų žiedo vidurinėje dalyje esantis moteriškasis organas. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/piestele-4460>).

- *stiebas, lapai, žiedai*³⁵ (3, t. y. 3 proc.) (variantai: *žiedlapiai, lapeliai ir stiebas; stiebas, lapai, žiedlapiai*);
- *piestelė, kuokelis*³⁶ arba *tiesiog žiedas* (1, t. y. 1 proc.);
- *stiebas, žiedai, pumpuras, lapai* (1, t. y. 1 proc.).

Buvo keli pavieniai atsakymai, išsiskiriantys iš kitų, ne visai aiškūs, pavyzdžiui,

- *gėlė turi turėti stiebą, dar turi atlikti fotosintezę* (1, t. y. 1 proc.);
- *gėlė turi tą, kur žiedadulkes daro* (1, t. y. 1 proc.);
- *gėlė turi stebulą* (1, t. y. 1 proc.),
- *gėlė turi padalus* (1, t. y. 1 proc.).

Pažymėtina, kad fotosintezė³⁷ yra būtina ne tik gėlėms, bet ir didžiajai daugumai augalų, ji palaiko gyvybę žemėje. Respondentas, atsakęs, kad gėlė „*turi tą, kur žiedadulkes daro*“, turbūt turėjo minty kuokelį arba piestelę. Na, o ką turėjo mintyje respondentai, atsakę „*stebulą*“ ir „*padalus*“, sunku pasakyti.

Vienas (t. y. 1 proc.) respondentas nemokėjo apibūdinti, kokią dalį ar organą turi turėti augalas, kad jį būtų galima pavadinti gėle.

Taigi dauguma apklausos dalyvių mano, kad augalą būtų galima pavadinti gėle, jei jis turi *žiedą*. Kiek rečiau apklaustieji atsakė, kad augalas turi turėti *stiebą, lapus*, dar rečiau – *šaknis*, kad jį būtų galima pavadinti gėle.

I trečią apklausos klausimą – „**Ar, Jūsų manymu, gėlė gali neturėti (akivaizdžiai matomo) žiedo?**“ – respondentai atsakė taip:

- dauguma tikslųjų mokslų atstovų atsakė, kad gėlė *gali neturėti* akivaizdžiai matomo žiedo (moterys – 5 iš 5; vyrai – 35 iš 45);
- humanitarinių mokslų atstovės taip pat atsakė, kad *gali neturėti* (13 iš 14);
- socialinių mokslų atstovų nuomonės kiek išsiskyrė: moterys (23 iš 29) ir vyrai iš kaimo (1 iš 1) mano, kad *gali neturėti*, o vyrams iš miesto atrodo, kad *negali neturėti* (4 iš 6).

Taigi, daugumos respondentų nuomone, gėlė *gali neturėti* akivaizdžiai matomo žiedo (79 proc.). Kad *negali neturėti*, atsakė tik 21 proc. visų apklaustųjų. Vyrų ir moterų nuomonės

³⁵ Pasakytina, kad toks apibūdinimas tinka ne tik gėlei, bet ir medžiui, ir krūmui.

³⁶ Plg. VLEe: *kuokelis* „magnolijainių skyriaus augalų žiedo vyriškasis dauginimosi organas. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/kuokelis-24064>).

³⁷ Plg. VLEe: *fotosintezė* „<...> procesas, kai organizmai (chlorofilo turintys augalai, žaliosios ir purpurinės bakterijos) didelės energinės vertės junginių sintezei naudoja regimosios spektro dalies Saulės energiją. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/fotosinteze-41233>). Plg. LRTB: „<...> Fotosintezės metu spindulinė Saulės šviesos energija virsta organinių junginių chemine energija, kurią visi organizmai naudoja medžiagų apykaitai ir kt. funkcijoms“ (plačiau žr. <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.result>).

beveik nesiskiria, plg.: kad *gėlė gali neturėti* akivaizdžiai matomo žiedo atsakė 85 proc. moterų ir 73 proc. vyrų, o kad *negali neturėti* – 15 proc. moterų ir 27 proc. vyrų.

Respondentų atsakymai į pirmą, antrą ir trečią apklausos klausimus prieštarauja vieni kitiems. Viena vertus, respondentai (dažniausiai) teigia, kad pagrindinis gėlės požymis yra *žiedas* ir kad augalą būtų galima pavadinti *gėle*, jis turi (dažniausiai) turėti *žiedą*, o į trečią klausimą – „Ar, Jūsų manymu, *gėlė* gali neturėti (akivaizdžiai matomo) žiedo?“ – respondentai dažniausiai atsako, kad *gali neturėti*. Tokie atsakymai rodo, kad suvokimas, kas yra *gėlė*, tų pačių respondentų sąmonėse nėra nusistovėjęs. Galbūt nesusimąstydami jie pateikia tą gėlės požymį, kuris pirmiausia ateina į galvą, t. y. prototipinį, o kai labiau įsigilina, tie požymiai pradeda įvairuoti – pradeda mėginti tipologizuoti, struktūrinti duomenis.

Ketvirtas apklausos klausimas skambėjo taip: „**Ar, Jūsų manymu, nežydintis dekoratyvus augalas (pvz., turintis puošnius lapus) yra gėlė?**“. Į šį klausimą buvo atsakyta taip:

- a) kai kurie tikslųjų mokslų atstovai atsakė, kad nežydintis dekoratyvus augalas *nėra* gėlė (moterys – 4 iš 5, vyrai (iš kaimo) – 11 iš 20), o kai kurie – vyrai (iš miesto) – atsakė, nežydintis dekoratyvus augalas *yra* gėlė (15 iš 25);
- b) humanitarinių mokslų atstovės taip pat mano, kad nežydintis dekoratyvus augalas *yra* gėlė (13 iš 14);
- c) socialinių mokslų atstovai irgi atsakė, kad nežydintis dekoratyvus augalas *yra* gėlė (moterys – 20 iš 29; vyrai – 5 iš 7).

Taigi vyrauja nuomonė, kad nežydintis dekoratyvus augalas (pvz., turintis puošnius lapus) gali būti laikomas *gėle* (*taip* atsakė 63 proc., *ne* – 37 proc. respondentų). Moterų ir vyrų nuomonės yra gana panašios – *taip* atsakė 71 proc. moterų ir 56 proc. vyrų.

Vėlgi respondentų atsakymai į pirmą ir antrą, trečią ir ketvirtą apklausos klausimus prieštarauja vieni kitiems – viena vertus, dažniausiai teigiama, kad pagrindinis gėlės požymis yra *žiedas*, kita vertus, nežydintis dekoratyvus augalas irgi yra laikomas *gėle*. Tačiau kai kurie DLKT pavyzdžiai patvirtina, kad *gėlei* žiedas nėra svarbus (plačiau žr. 1.1.5.2 poskyrį). Svarbu, kad *gėle* vadinamas augalas būtų dekoratyvus, pavyzdžiui, turėtų puošnius lapus.

Į penktą apklausos klausimą – „**Ar, Jūsų manymu, gėlė visada turi vertikalią stiebą?**“ – respondentai atsakė taip:

- a) tikslųjų mokslų atstovai beveik vienbalsiai atsakė, kad *gėlė ne visada* turi vertikalią stiebą (moterys – 4 iš 5; vyrai – 44 iš 45);
- b) humanitarinių mokslų atstovių nuomonės išsiskyrė – moterys, kilusios iš kaimo, teigė, kad *ne visada* (7 iš 8), o kilusios iš miesto, kad *visada* (6 iš 6);

- c) socialinių mokslų atstovai beveik vienbalsiai sako, kad *gėlė ne visada* turi vertikalių stiebą (moterys – 25 iš 29, vyrai – 7 iš 7).

Užduodant šį klausimą tikėtasi kiek kitokio atsakymo – kad prototipinis gėlės stiebas yra vertikalus³⁸ (stiebą, kaip būtiną gėlės organą, pamini nemažai respondentų, plg. atsakymus į pirmą ir antrą apklausos klausimus). Tačiau, kaip matyti, dauguma (87 proc.) respondentų mano, kad *gėlė ne visada* turi vertikalių stiebą. Vyrų ir moterų nuomonės sutampa. Jų manymu, *gėlė ne visada* turi vertikalių stiebą (taip atsakė 75 proc. moterų ir 98 proc. vyrų).

Jeigu palygintume DLKT duomenis, tai pastebėtume, kad ir tekстыne pateikta medžiaga nepateikia vienareikšmiško atsakymo. Vieni DLKT pavyzdžiai rodo, kad gėlės dažnai turi vertikalių stiebą, kiti – kad ne visada. Nei vijokliai, nei vandens augalai vertikalių stiebų neturi, bet vis dėlto kai kurie iš jų vadinami gėlėmis (plačiau žr. 1.2 poskyrį).

Šeštas apklausos klausimas buvo toks: „**Ar, Jūsų manymu, žydintis vijoklinis augalas yra gėlė?**“. Į šį klausimą respondentai atsakė taip:

- a) tikslųjų mokslų atstovų nuomonės pasiskirstė beveik vienodai – moterys (4 iš 5) ir vyrai iš kaimo (11 iš 20) mano, kad žydintis vijoklinis augalas *yra* gėlė, o vyrai iš miesto mano, kad *nėra* gėlė (13 iš 25);
- b) humanitarinių mokslų atstovės atsakė, kad žydintis vijoklinis augalas *yra* gėlė (12 iš 14);
- c) socialinių, kaip ir tikslųjų, mokslų atstovų nuomonės išsiskyrė: moterys iš kaimo mano, kad žydintis vijoklinis augalas *yra* gėlė (9 iš 12), moterys iš miesto taip *nemano* (10 iš 17); vyrai iš kaimo atsakė, kad žydintis vijoklinis augalas *yra* gėlė (1 iš 1), vyrų iš miesto nuomonės pasiskirstė vienodai – *yra* gėlė (3 iš 6) ir *nėra* gėlė (3 iš 6).

Taigi, kad žydintis vijoklinis augalas *yra* gėlė, mano 59 proc. visų apklaustųjų. Dauguma apklaustų moterų (67 proc.) ir vyrų (52 proc.) mano, kad žydintis vijoklinis augalas *yra* gėlė. Tačiau iš rezultatų matyti, kad manančių, jog žydintis vijoklinis augalas *yra* gėlė, persvara nėra tokia didelė. Vadinasi, respondentams dėl žydinčio vijoklinio augalo, kaip gėlės, kyla abejonių.

Į septintą apklausos klausimą – „**Ar, Jūsų manymu, žydintis vandens augalas yra gėlė?**“ – respondentai atsakė taip:

³⁸ Iš tiesu, *gėlė ne visada* turi vertikalių stiebą, plg. *gėlė* „<...>“ Pvz., pagal auginimo vietą skirstomos į kambarines gėles ir lauko gėles, pagal žydėjimo laiką – į žydinčias pavasarį, vasarą ar rudenį, pagal augimo pobūdį – į žemaūges, vijoklines, laipiojančiąsias ir kitokias. <...>“ (plačiau žr. VLEe: <https://www.vle.lt/Straipsnis/geles-43169>).

- a) tikslųjų mokslų atstovai beveik vienbalsiai teigė, kad žydintis vandens augalas *yra* gėlė (moterys – 5 iš 5; vyrai – 38 iš 45);
- b) humanitarinių mokslų atstovės taip pat mano, kad žydintis vandens augalas *yra* gėlė (10 iš 14);
- c) socialinių mokslų atstovai beveik vienbalsiai atsakė, kad žydintis vandens augalas *yra* gėlė (moterys – 27 iš 29; vyrai 7 iš 7).

Taigi, kad žydintis vandens augalas *yra* gėlė, mano 87 proc. visų respondentų. Moterų, manančių, kad žydintis vandens augalas *yra* gėlė, buvo 81 proc., vyrų – 87 proc. Šiuo atveju respondentams greičiausiai prieš akis iškyla vandens lelijos³⁹ ar lotoso⁴⁰ vaizdinys.

Respondentų taip pat buvo pasiteirauta, „**Ar, Jūsų manymu, žydintis kaktusas yra gėlė?**“. Atsakymai pasiskirstė taip:

- a) tikslųjų mokslų atstovai šiuo klausimu neturi bendros nuomonės – atsakė ir kad žydintis kaktusas *yra* gėlė (moterys – 2 iš 5; vyrai – 26 iš 45), ir kad *nėra* gėlė (moterys – 3 iš 5; vyrai – 19 iš 45);
- b) dauguma humanitarinių mokslų atstovių mano, kad žydintis kaktusas *yra* gėlė (13 iš 14);
- c) socialinių, kaip ir tikslųjų, mokslų atstovų nuomonės kiek išsiskyrė, ypač moterų, kilusių iš kaimo, ir moterų, kilusių iš miesto. Moterys, kilusios iš kaimo, mano, kad žydintis kaktusas *yra* gėlė (11 iš 12), o kilusių iš miesto nuomonės pasiskirstė taip: 12 iš 19 mano, kad *yra* gėlė, o 7 iš 19 mano, kad *nėra* gėlė; daugumos vyrų nuomone, žydintis kaktusas *nėra* gėlė (5 iš 7).

Taigi atsakymai pasiskirstė taip: 66 proc. respondentų atsakė, kad žydintis kaktusas *yra* gėlė. Moterų, manančių, kad žydintis kaktusas *yra* gėlė, buvo kiek daugiau (79 proc.) negu vyrų (53 proc.). Jeigu atsakymus palygintume su DLKT duomenimis, tai pastebėtume, kad tekstyne kaktusas, kaip gėlė, irgi vertinamas prieštarinai, tačiau kai kurie kaktusai gali būti laikomi gėlėmis (plačiau žr. 1.1.5.1 ir 1.1.5.2 poskyrius).

Į devintą apklausos klausimą – „**Ar, Jūsų manymu, žydintis krūmas (puskrūmis) yra gėlė?**“ – respondentai atsakė taip:

³⁹ Plg. VLEe: *vandens lelija* „<...> Žiedai dvilvyčiai, dideli, iškilę virš vandens. Šiauriniu platumų vandens lelijos žiedai balti, tropinių vandens lelijų įvairių spalvų – raudoni, mėlyni, geltoni. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/vandens-lelija-99595>).

⁴⁰ Plg. VLEe: *lotosas* „<...> Žiedai stambūs, pavieniai. <...> Abi lotoso rūšys auginamos kaip dekoratyvinės, jų vaisynai naudojami puokštėms. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/lotosas-17658>).

- a) tikslųjų mokslų atstovai (moterys) neturi bendros nuomonės – 3 iš 5 mano, kad žydintis krūmas (puskrūmis) *yra* gėlė; 2 iš 5 atsakė, kad *nėra* gėlė, atstovai (vyrai) taip pat atsakė, kad žydintis krūmas (puskrūmis) *nėra* gėlė (37 iš 45);
- b) humanitarinių mokslų atstovių nuomonės išsiskyrė – moterys (iš kaimo) vienbalsiai teigė, kad žydintis krūmas (puskrūmis) *nėra* gėlė (8 iš 8), o moterys (iš miesto) atsakė ir kad *yra* gėlė (3 iš 6), ir kad *nėra* gėlė (3 iš 6);
- c) beveik visų socialinių mokslų atstovų nuomone, žydintis krūmas (puskrūmis) *nėra* gėlė (moterys – 25 iš 29; vyrai – 7 iš 7).

Iš viso 82 proc. respondentų atsakė, kad žydintis krūmas (puskrūmis) *nėra* gėlė (taip mano 79 proc. apklaustų moterų ir 85 proc. apklaustų vyrų).

Respondentų atsakymas, kad žydintis krūmas (puskrūmis) *nėra* gėlė, kiek prieštarauja VLE_e pateiktai gėlės apibrėžčiai (plačiau žr. 1.1.5 poskyrį). Be to, DLKT medžiaga rodo, kad kai kurie krūmai (puskrūmiai) yra laikomi gėlėmis, pavyzdžiui, rožė (plačiau žr. 1.1.5.1 ir 1.1.5.2 poskyrius).

Dešimtas apklausos klausimas buvo suformuluotas taip – „**Ar, Jūsų manymu, žemiau nurodyti augalai yra gėlės?**“. Pasižiūrėkime, kokius augalus respondentai laiko gėlėmis, o kokių nelaiko.

1) *Kraujažolė:*

- a) tikslųjų mokslų atstovų nuomonės išsiskyrė: moterys mano, kad kraujažolė *nėra* gėlė (4 iš 5), vyrų iš kaimo nuomonės išsiskyrė – vieni sako, kad *nėra* gėlė (11 iš 20), kiti sako, kad *yra* gėlė (9 iš 20), o vyrai iš miesto sako, kad *nėra* gėlė (18 iš 25);
- b) humanitarinių mokslų atstovės taip pat mano, kad kraujažolė *nėra* gėlė (11 iš 14);
- c) socialinių mokslų atstovių (moterų) iš kaimo ir miesto nuomonės išsiskyrė – moterys iš kaimo mano, kad kraujažolė *yra* gėlė (11 iš 12), o moterys iš miesto sako, kad *nėra* gėlė (14 iš 17). Daugumos socialinių mokslų atstovų (vyrų) nuomone, kraujažolė *yra* gėlė (4 iš 7).

Taigi dauguma (62 proc.) respondentų mano, kad kraujažolė *nėra* gėlė. Iš viso 63 proc. visų apklaustų moterų ir 62 proc. visų apklaustų vyrų atsakė, kad kraujažolė *nėra* gėlė.

2) *Puansetija:*

- a) tikslųjų mokslų atstovės moterys teigė, kad puansetija *yra* gėlė (3 iš 5), 26 vyrai (iš 45) mano, kad *yra* gėlė, o 19 vyrų (iš 45) mano, kad *nėra* gėlė;

- b) humanitarinių mokslų atstovės vienbalsiai atsakė, kad puansetija *yra* gėlė (14 iš 14);
- c) socialinių mokslų atstovai beveik vienbalsiai teigė, kad puansetija *yra* gėlė (moterys – 24 iš 29; vyrai – 5 iš 7).

Iš viso 72 proc. respondentų atsakė, kad puansetija *yra* gėlė. 83 proc. visų apklaustų moterų ir 62 proc. visų apklaustų vyrų mano, kad puansetija *yra* gėlė.

3) *Smidras*. Beveik visi respondentai atsakė, kad smidras *nėra* gėlė, plg.:

- a) tikslųjų mokslų atstovai beveik visi atsakė, kad *nėra* gėlė (moterys – 4 iš 5; vyrai – 38 iš 45);
- b) humanitarinių mokslų atstovės taip pat beveik visos atsakė, kad smidras *nėra* gėlė (12 iš 14);
- c) socialinių mokslų atstovai beveik irgi vienbalsiai teigė, kad smidras *nėra* gėlė (moterys – 28 iš 29; vyrai – 6 iš 7).

Taigi 88 proc. visų respondentų mano, kad smidras *nėra* gėlė. 92 proc. visų apklaustų moterų ir 85 proc. visų vyrų teigė, kad smidras *nėra* gėlė. Atkreiptinas dėmesys, kad, DLKT duomenimis, smidras kai kuriais atvejais yra laikomas gėle (plačiau žr. 1.1.5.2 poskyrį).

4) *Saulėgrąža*. Beveik visi respondentai mano, kad saulėgrąža *yra* gėlė, plg.:

- a) tikslųjų mokslų atstovai atsakė, kad *yra* gėlė (moterys – 5 iš 5; vyrai – 39 iš 45);
- b) humanitarinių mokslų atstovės taip pat atsakė, kad *yra* gėlė (12 iš 14);
- c) socialinių mokslų atstovai beveik vienbalsiai teigė, kad saulėgrąža *yra* gėlė (moterys – 27 iš 29; vyrai – 7 iš 7).

Taigi, kad saulėgrąža *yra* gėlė, mano 80 proc. visų respondentų, iš kurių taip mano 92 proc. visų apklaustų moterų ir 88 proc. visų apklaustų vyrų.

5) *Alyva*. Apklaustų respondentų nuomonės dėl alyvos kiek išsiskyrė:

- a) dauguma tikslųjų mokslų atstovių mano, kad alyva *nėra* gėlė (4 iš 5), o tikslųjų mokslų atstovų – vyrų – nuomonės išsiskyrė. Dauguma vyrų iš kaimo mano, kad alyva *nėra* gėlė (14 iš 20), o miestiečių vyrų nuomonės pasidalijo – 14 (iš 25) alyvą laiko gėle, 11 (iš 25) alyvos gėle nelaiko;
- b) humanitarinių mokslų atstovių nuomonės taip pat išsiskyrė: dauguma moterų iš kaimo mano, kad alyva *nėra* gėlė (7 iš 8), o miestiečių nuomonės pasidalijo per pusę – 3 (iš 6) mano, kad alyva *yra* gėlė, 3 (iš 6) mano, kad alyva *nėra* gėlė;
- c) socialinių mokslų atstovų nuomonės taip pat išsiskyrė, plg.: 16 moterų (iš 29) atsakė *taip*, 13 (iš 29) – *ne*; 5 vyrai (iš 7) – *taip*, 2 (iš 7) – *ne*.

Iš viso 54 proc. visų respondentų mano, kad alyva *nėra* gėlė, o 46 proc. – kad alyva *yra* gėlė. Moterų atsakymai pasiskirstė taip: 56 proc. moterų atsakė, kad alyva *nėra* gėlė, 44 proc. atsakė, kad *yra* gėlė. Apklaustų vyrų nuomonės pasiskirstė taip: 52 proc. vyrų atsakė, kad alyva *nėra* gėlė, o 48 proc. atsakė, kad *yra* gėlė.

6) Rožė. Respondentų atsakymai buvo tokie:

- a) tikslųjų mokslų atstovės mano, kad rožė *yra* gėlė (5 iš 5), o vyrų nuomonės išsiskyrė – vyrai iš kaimo mano, kad rožė *yra* gėlė (20 iš 20), vyrai iš miesto mano, kad rožė *nėra* gėlė⁴¹ (24 iš 25);
- b) humanitarinių mokslų atstovės vienbalsiai teigė, kad rožė *yra* gėlė (14 iš 14);
- c) socialinių mokslų atstovai taip pat vienbalsiai teigė, kad rožė *yra* gėlė (moterys – 29 iš 29; vyrai – 7 iš 7).

Kad rožė *yra* gėlė, mano 76 proc. visų respondentų, iš kurių 100 proc. visų apklaustų moterų mano, kad rožė *yra* gėlė, ir tik 54 proc. visų apklaustų vyrų mano taip pat. Likę vyrai (46 proc.) atsakė, kad rožė *nėra* gėlė. Galima tik spėlioti, kodėl jiems taip atrodo. Galbūt rožė vyrams asocijuojasi su krūmu, todėl jie jos nelaiko gėle. Tokie respondentų atsakymai kelia klausimų ir minčių, ar nevertėtų žodžio *rožė* reikšmės panagrinėti išsamiau.

3. GĖLĖS LEKSIKOGRAFINIS STRAIPSNIS

Ištyrus DLKT ir studentų apklausos duomenis toliau pateikiamas galimas žodžio *gėlė* leksikografinis straipsnis, skirtas BŽ, plg.:

gėlė dkt. (4) [bot.] **1.** nedidelis laukinis, darželių ar namuose auginamas žydintis arba turintis puošnius lapus augalas, neretai pasižymintis malonių kvapu: *Píevu flaukũ, miško/ gėlės. Lāpinės [vienmėtės, dvimėtės, daugiamėtės] gėlės. Drėgnoje pārko žemėje dýgo gėlės ir žōlės. Laĩkas sėti [sodinti] gėlės. Paláistyk gėlės. Auginũ kambarinės gėlės. Šalià mokýklos dũrų stóvi dídėlis báltas vazònas sũ gėlė. Jũk gėlei gēra pražýsti, mēdžiui – sužaliúoti, žōlei – prasikálti! Gėlė sũskleidė žiedus nākčiai. Patĩ populiariáusia gėlė – rōžė. Naktĩs dvelķia gėlēmĩs ir upė.* **2.** šio augalo žiedas su stiebu, skirtas dovanoti, pagarbai išreikšti, namams puošti ar pan.: *Džiovĩntų gėlių púokštė. Iĩs padovanójo mán gėlių. Pamerķ gėlės ĩ vāza. Iĩ žĩrklėmis sumaniaĩ trum̃pindavo gėlėms kótus. Mergáitė slēpia rańka sũ gėlė ūž nùgaros. Valdžiõs atstòvai padēs gėlių priė pamińklo [aĩt kãpo].* **3.** šio augalo žiedas: *Iĩs pasiúlē naũja výru elegáncijos sim̃bolĩ – gėlė ĩ*

⁴¹ Vyrų iš miesto atsakymas, kad rožė *nėra* gėlė, gerokai glumina, nes mieste (turbūt dažniau negu kaime) vyrai moterims dovanoja rožes. Be to, kiti respondentai rožę laiko gėle.

švaŕko átlapa. Sugeltonávo píevu gėlės. Karotenòidai suteĩkia raudónos, oránžinės ir geltónos spalvós átspalvius vaĩsiams, úogoms, gėlėms. | šis augalas, turintis tam tikros spalvos žiedą: Pražýdo nuostabaūs gróžio baltà gėlė geltónu viduriukù – narcizas. Eĩna pirmokėlis sù raudóna gėlė raĩkoje.

Kaip jau minėta šiame straipsnyje, *gėlės* atspalvių galėtų būti ir daugiau, pavyzdžiui, a) laukinė ir b) žmogaus sodinta (sėta), darželiuose ar namuose auganti gėlė. Tačiau ne visus pavyzdžius, rastus DLKT, būtų galima atskirti, todėl nuspręsta šiuos reikšmės atspalvius sudėti į vieną reikšmę parodant jų skirtumus apibrėžtimi ir atitinkamais pavyzdžiais⁴², plg.:

- (1) *Píevų [laukų, miško] gėlės.*
- (2) *Drėgnoje parko žemėje dygo gėlės ir žolės.*
- (3) *Laikas sėti [sodinti] gėles.*
- (4) *Palaistyk gėles.*
- (5) *Auginu kambarines gėles.*
- (6) *Šalia mokyklos durų stovi didelis baltas vazonas su gėle.*

1–2 sakiniai rodo, kad gėlės yra laukiniai augalai, augantys savaime, o 3–6 sakiniai – kad gėlės gali būti sodintos (sėtos), auginamos ir prižiūrimos žmogaus. Be to, 6–as sakinytis iliustruoja, kad gėlės gali augti ne tik natūralioje žemėje (plg. 2 sakinį), bet ir vazonuose.

Atkreiptinas dėmesys, kad suformuluotoje pirmoje *gėlės* apibrėžtyje nerašoma, ar *gėlė* yra žolinis augalas (kaip daroma kai kuriuose žodynuose) ar krūmas (puskrūmis). DLKT pavyzdžiai ir apklausų duomenys rodo, kad nėra aišku, kokio tipo tai augalas – *gėle* gali būti pavadinamas ir kaktusas, ir krūmas, ir vijoklis, ir vandens augalas, ir pan. Todėl šis požymis – kad gėlė yra žolinis augalas – apibrėžtyje neminimas.

Buvo tikimasi, kad išnagrinėjus DLKT ir apklausų duomenis pavyks atskirti kitus du gėlės reikšmės atspalvius – 1) augalą, kuriam žiedas yra būtinas požymis, ir 2) augalą, kuriam šis požymis nėra būtinas ir kuriam užtenka turėti tik puošnius lapus. Paaiškėjo, kad vidutinio kalbėtojo sąmonėje šie du atspalviai yra labai susipynę. Tai patvirtino ir apklausos duomenys, pavyzdžiui, respondentai atsakė, kad gėlei *žiedas* būtinas, bet ir nebūtinas. Todėl ir BŽ straipsnyje šie du atspalviai neturėtų būti skiriami, nors pirmos reikšmės apibrėžtyje skirtumas parodomas, plg. žydintis *arba* turintis puošnius lapus augalas. Veikiausiai *žydinti gėlė* yra prototipinė gėlė, o *lapinė gėlė*, kurios pagrindinis požymis nėra žiedas, būtų

⁴² Pavyzdžiai, imti iš DLKT, redaguoti.

neprototipinė gėlė. Aiškinamajame žodyne apibrėžiant žodį paminėti visus reikšmės atspalvius yra gana sudėtinga, todėl tokiais atvejais reikšmė iliustruojama gausiais pavyzdžiais, kad būtų pateiktas kuo platesnis apibrėžiamo žodžio vaizdas.

(7) *Juk **gėlei** gera pražysti, medžiui – sužaliuoti, žolei – prasikalti!*

(8) ***Gėlė** suskleidė žiedus nakčiai.*

(9) *Pati populiariausia **gėlė** – rožė.*

(10) *Lapinės **gėlės**.*

(11) *Naktis dvelkia **gėlėmis** ir upe.*

Pateiktuose 7–8 sakiniuose pabrėžiamas *gėlės žiedas* (prototipinė gėlė), o 10-ame pavyzdyje minimos neprototipinės gėlės. 9-u pavyzdžiu parodoma, kokia gėlė yra viena tipiškiausių. Šis pavyzdys paminėtas dar ir dėl to, kad rožė yra krūmas, taigi netiesiogiai pasakoma, kad gėlė gali būti ir krūmas. 11-as pavyzdys iliustruoja vieną iš savitų gėlės požymių – kvapą.

Kalbant apie antrą *gėlės* reikšmę, manytina, svarbu apibūdinti ne tik gėlės išvaizdą (kad ji be šaknų), bet ir nurodyti jos paskirtį. Tuose užsienio kalbų aiškinamuosiuose žodynuose, kuriuose apibrėžiant *gėlę* minima ir jos paskirtis (plačiau žr. Gaidienė, Liutkevičienė 2018), paprastai nurodoma, kad a) gėles galima dovanoti, b) gėlėmis galima puošti namus. Apibrėžiant antrą *gėlės* reikšmę BŽ pasiūlyta nurodyti dar vieną jos paskirtį – išreikšti pagarbą. Būtent tokia gėlių paskirtis įžvelgiama toliau pateikiamuose 17-ame ir 18-ame sakiniuose.

(12) *Džiovintų **gėlių** puokštė.*

(13) *Jis padovanojo man **gėlių**.*

(14) *Pamerk **gėles** į vazą.*

(15) *Ji žirkklėmis sumaniai trumpindavo **gėlėmis** kotus.*

(16) *Mergaitė slepia ranką su **gėle** už nugaros.*

(17) *Valdžios atstovai padės **gėlių** prie paminklo [ant kapo].*

(18) *Minios jį sveikina, po kojomis meta žolynus ir **gėles**.*

Paskirtį galima įžvelgti ir 12-ame bei 13-ame sakiniuose. Nors 12-ame sakinyje apie ją tiesiogiai nekalbama, bet džiovintų gėlių puokštė gali būti laikoma, pavyzdžiui, kaip puošybos elementas. Likę sakiniai (14–16) pasiūlytame *gėlės* leksikografiniame straipsnyje minimi dėl to, kad aiškiai iliustruoja gėlę, neturinčią šaknų.

Kodėl suformuluotame leksikografiniame *gėlės* straipsnyje skiriama trečia reikšmė bei papildomas atspalvis ir pasirinkti būtent tokie pavyzdžiai, rašyta šio straipsnio 1.4 poskyryje.

4. ŽIEDO LEKSIKOGRAFINIS STRAIPSNIS

Šio straipsnio 1.5 poskyryje kalbėta, kad lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose reikėtų skirti dvi su gėle susijusias *žiedo* reikšmes – 1) ‘augalo’ (gėlės) ir 2) ‘skinto augalo’ (skintos gėlės). Taigi BŽ žodžio *žiedas* leksikografinis straipsnis galėtų atrodyti taip:

žiedas¹ 1. augalo dauginimosi organas, iš kurio užauga vaisius ar sėklos, ppr. spalvingoji augalo dalis: *Gėlių žiedai. Pilnavidūris žiedas. Žiedų kvāpas. Lėpų žiedų arbatà. Kàd bìuvo žiedų, bìs iř obuolių.* 2. GĖLĖ 1: *Praeĩviai gāli nusipĩrkti kuklėsnę, laũko gėlių, aĩ solidėsnę – sōduose užaugĩntų žiedų – púokštę. Eĩnantys draustĩnio keliũkais, turėtų žinóti, kō verti miřko iř píevų žiedai, supràsti, kàd nē vienōs tokiōs gėlės niekadà nei pàts užaugĩnsi, nei tuĩguje nusipĩrksi.* 3. GĖLĖ 2: *Pamergės púokštė iř trijų žiedų. Saldaiĩnių dėžutė iř kēletas rōžių žiedų – kuō blogà dovanà?* 4. vns. rinktiniai geriausi žmonės: *Tautōs [jaunĩmo] žiedas.*

Atliktas tyrimas dar kartą parodė, koks sudėtingas yra žodynininko darbas, kiek reikia surinkti medžiagos, kaip kruopščiai ją reikia susisteminti ir ištirti norint aprašyti vieną žodį. Žinoma, žodynininkai remiasi kitų mokslininkų atliktais tyrimais, bet didžiąją kalbos duomenų dalį jie turi ištirti patys.

IŠVADOS

1. Ištyrus DLKT ir apklausų duomenis paaiškėjo, kad *gėlės* samprata lietuvių kalboje nėra nusistovėjusi. Išryškėjo visiškai priešingos nuostatos. Remiantis vienais duomenimis, būtų galima teigti, kad gėlė **nėra** ‘dekoratyvus augalas’, ‘žolynas’, ‘vijoklis’, ‘kaktusas’ ar ‘krūmas’ (net ir gražiai žydintis). Remiantis kitais duomenis, gėlė **yra** ‘žolinis augalas’, ‘dekoratyvus augalas’, ‘vijoklis’, ‘kaktusas’, ‘vandens augalas’, ‘puskrūmis’, ‘krūmas’. Pažymėtina, kad tokie prieštaringi duomenys gauti iš tų pačių šaltinių ar net iš tų pačių respondentų atsakymų. Skaitant DLKT pavyzdžius kartais susidaro įspūdis, kad gėlė galima pavadinti beveik bet kokią įdomesnę augalą – *agavą, alijošį, ananasą, kalankę, kavamedį* ir pan.

Aiškios nuostatos, kas yra gėlė, nebuvimas aiškiai matomas ir iš gautų apklausos duomenų. Pavyzdžiui, beveik pusei respondentų *alyva* yra gėlė, kitai (kiek didesnei pusei) – nėra gėlė; beveik pusei apklaustų vyrų *rožė* nėra gėlė; *smidras* daugumai respondentų nėra gėlė, nors kai kuriuose DLKT pavyzdžiuose *smidras* aiškiai įvardijamas kaip gėlė ir pan.

2. Tyrimo metu buvo siekta nustatyti, kokie yra gėlės požymiai. Paaiškėjo, kad dalis gėlės požymių sutampa su bet kurio augalo svarbiausiais požymiais, pavyzdžiui, kad gėlė yra gyvas organizmas, kad jai būtina žemė, vanduo, saulė, kad gėlė atlieka fotosintezę, ji dygsta, auga, vysta, kad gėlė gali augti tiek lauke (miške, pievose, laukuose, darželiuose ir pan.), tiek namuose. Pastarasis požymis jau skiria gėlę nuo kai kurių kitų augalų.

3. Šiuo tyrimu taip pat siekta nustatyti, kokie gėlės požymiai yra tipiškiausi.

3.1. Atliktos apklausos rezultatų analizė parodė, kad gėlė dažniausiai atpažįstama pagal tipiškiausią išorinį požymį – ‘žiedą’ – tai žydintis augalas. Neretai respondentai nurodydavo, kad tas žiedas yra ne bet koks, o kuo nors išsiskiriantis (spalva, grožiu ir pan.).

3.2. Kitas tipiškas gėlės požymis yra ‘stiebas’. Užduodant respondentams klausimą apie stiebą (*Ar, Jūsų manymu, gėlė visada turi vertikalų stiebą?*) buvo tikėtasi, kad atsakymai parodys, jog prototipinis gėlės stiebas yra vertikalus. Tačiau dauguma (87 proc.) respondentų mano, kad gėlė ne visada turi vertikalų stiebą. Tai patvirtina ir DLKT medžiaga. Palyginus DLKT duomenis pastebėta, kad ir tekstyno medžiaga nepateikia vienareikšmiško atsakymo: vieni pavyzdžiai rodo, kad gėlės dažnai turi vertikalų stiebą, kiti – kad ne visada. Nei vijokliai, nei vandens augalai vertikalių stiebų neturi, bet vis dėlto kai kurie iš jų vadinami gėlėmis.

3.3. Atliekant tyrimą rūpėjo išsiaiškinti, ar gėlė yra tik žydintis augalas, ar gėlė yra tiesiog dekoratyvus augalas, nebūtinai turintis (akivaizdžiai matomą) žiedą, bet išsiskiriantis, pavyzdžiui, gražiais lapais. Išnagrinėjus DLKT pavyzdžius paaiškėjo, kad į šį klausimą vienareikšmiškai atsakyti negalima. Tas pats pasakytina ir apie apklausos rezultatus. Tiek DLKT pavyzdžiai, tiek apklausų duomenys prieštarauja vieni kitiems. Iš vieno pavyzdžių ir atsakymų galima spręsti, kad gėlė **būtinai** turi turėti (išsiskiriantį) žiedą, iš kitų – kad žiedas visai nebūtinai, svarbu, kad gėlė vadinamas augalas būtų dekoratyvus, pavyzdžiui, turėtų puošnius lapus, taigi ‘lapai’ irgi yra tipiškas gėlės požymis. Tokios prieštaringos nuomonės rodo, kad suvokimas, kas yra gėlė, vidutinio kalbėtojo sąmonėje nėra nusistovėjęs.

3.4. Dar vienu gėlės požymiu (uodžiamuoju) laikomas ‘kvapas’. Nors šis požymis nėra pagrindinis, vis dėlto tai labai tipiškas gėlės požymis, fiksuojamas tiek DLKT pavyzdžiuose, tiek apklausų atsakymuose, todėl jį būtina įtraukti į *gėlės* leksikografinio straipsnio apibrėžtį.

3.5. DLKT pavyzdžiai rodo, kad yra svarbi ir gėlių paskirtis – gėles galima dovanoti, jomis galima puošti namus ir išreikšti pagarbą. Šį požymį taip pat vertėtų paminėti *gėlės* leksikografinio straipsnio apibrėžtyje.

4. Išanalizavus DLKT medžiagą ir studentų apklausos duomenis, taip pat remiantis ankstesnio autorių straipsnio apie *gėlės* suvokimą žodynuose prielaidomis, galima konstatuoti, kad lietuvių kalboje žodis *gėlė* turi tris reikšmes: ‘augalo’, ‘augalo dalies’ ir ‘žiedo’. Buvo pasiūlytos tokios šio žodžio reikšmių apibrėžtys BŽ: 1. *nedidelis laukinis, darželių ar namuose auginamas žydintis arba turintis puošnius lapus augalas, neretai pasižymintis malonių kvapu*; 2. *šio augalo žiedas su stiebu, skirtas dovanoti, pagarbai išreikšti, namams puošti ar pan.*; 3. *šio augalo žiedas*. Taip pat buvo išskirtas trečios *gėlės* reikšmės atspalvis – *šis augalas, turintis tam tikros spalvos žiedą*.

5. Rašant straipsnį paaiškėjo, kad BŽ turėtų būti skiriamos dvi su gėle susijusios (šiuo metu yra viena) žodžio *žiedas* reikšmės, plg. 1) ‘augalas’ (*gėlė*) ir 2) ‘skintas augalas’ (skinta *gėlė*).

ŠALTINIAI

BŽ: *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*. Redaktorių kolegija: D. Liutkevičienė (vyr. redaktorė), G. Naktinienė, R. Petrokienė, D. Svetikienė, K. Vosylytė, J. Zabarskaitė. (rengiamas). – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt>.

CAMBRIDGE: *Cambridge Dictionary*. Prieiga internete:

<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>.

COLLINS: *Collins English Dictionary*. Prieiga internete:

<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/>.

DLKT: *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete:

<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>.

DŽ₇₁: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*: 7-as patais. ir papild. leid. Vyr. red. S. Keinys. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012; elektroninis variantas, 2015 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

LKŽ_e: *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: G. Naktinienė (vyr. redaktorė), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2008). Prieiga internete: www.lkz.lt.

LLVV: *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. Prieiga internete: <http://www.tezaurs.lv/llvv/>.

LRTB: *Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt>.

MACMILLAN: *Macmillan Dictionary*. Prieiga internete:

<http://www.macmillandictionary.com/>.

MERRIAM-WEBSTER: *Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus*. Prieiga internete:

<https://www.merriam-webster.com/>.

MLVV: *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. Red. I. Zuicena, A. Roze. Prieiga internete:

<http://www.tezaurs.lv/mlvv/>.

OXFORD: *Oxford Dictionaries*. Prieiga internete: <https://en.oxforddictionaries.com/>.

VIKIPEDIJA. *Laisvoji enciklopedija*. Prieiga internete:

https://lt.wikipedia.org/wiki/Pagrindinis_puslapis.

VLEe: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: elektroninis variantas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2018. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>.

МАКС: *Словарь русского языка*. Под ред. А. П. Евгеньевой. Prieiga internete:

<http://slovari.ru/search.aspx?s=0&p=3068>.

СЕМ: *Русский семантический словарь*. Отв. ред. Н. Ю. Шведова. Prieiga internete:

<http://slovari.ru/search.aspx?s=0&p=3068>.

СЛОВАРЬ ДАЛЯ: *Толковый словарь живого великорусского языка*. Владимира Даля.

Prieiga internete: <http://slovardalja.net/search.php>.

ТСОШ: *Толковый словарь русского языка* С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой. Prieiga

internetе: <http://slovari.ru/search.aspx?s=0&p=3068>.

Interneto tekstų ištekliai naršyti paieškos sistema *Google*. Prieiga internete:

<https://www.google.lt>.

LITERATŪRA

Gaidienė A., Liutkevičienė D. 2017. Reikšmių apibrėžimo ypatumai *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*: augalai ir gyvūnai. – *Bendrinė kalba* 90, 1–47. Prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt/?90>.

Gaidienė A., Liutkevičienė D. 2018. *Gėlės* samprata aiškinamuosiuose žodynuose. – *Bendrinė kalba* 91, 1–19. Prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt/?91>.

Geeraerts D. 2006: Words and other wonders. – *Cognitive Linguistic research* 33, Mouton de Gruyter, Berlin – New York.

Gudavičius A. 2009: *Etnolingvistika: tauta kalboje*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Jakaitienė E. 2005: *Leksikografija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

- Lakoff G. 1987: Лакофф Дж. *Женщины, огонь и опасные вещи: что категории языка говорят нам о мышлении*. Пер. с англ. И. Б. Шатуновского, Москва: Языки славянской культуры, 2004.
- Mikulskas R. 2009: Kognityvinė lingvistika ir leksikografijos problemos. – *Kalba ir žmonės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 39–80.
- Pragglejaz Group 2007: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse. – *Metaphor and Symbol* 22(1), 1–39, Philadelphia. Prieiga internete: <http://lingwistyka.pbworks.com/w/file/51533082/Pragglejazproc.20groupproc.20proc.20MIP.pdf> (Žiūrėta 2018 11 07).
- Rutkovska K., Smetona M., Smetonienė I. 2017. *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*, Vilnius: Akademinė leidyba.
- Ungerer F., Schmid H.-J. 2006: *An introduction to cognitive linguistics*, London: Longman. [2nd edition].

Įteikta 2018 11 29

Priimta 2018 12 30

THE CONCEPT OF THE WORD *FLOWER* IN PUBLIC USAGE

Summary

The object of study of this article is the usage of the word *flower* (Lith. *gėlė*) in the *Corpus of the Modern Lithuanian Language* (CMLL) and data from student surveys. The goal of the article is to analyse the semantics of the word *flower* in the modern written language and the modern conception of *flower* based on student surveys, and to present suggestions to distinguish and formulate the meanings of the definition of this word in the *Dictionary of the Standard Lithuanian Language* (DSL).

Analysis of the CMLL and survey data has showed that the word *flower* does not have an established conception in the Lithuanian language. Some diametrically conflicting attitudes have become apparent. Some data suggest that a flower **is not** a ‘decorative plant’, ‘sward’, ‘vine’, ‘cactus’, or ‘shrub’. Other data point that a flower **is** a ‘herbaceous plant’, ‘decorative plant’, ‘vine’, ‘cactus’, ‘water plant’, ‘subshrub’, ‘shrub’. Notably, such conflicting data have been derived from the same sources or even from the replies of the same respondents.

The study aimed to identify the most typical attributes of a flower. The surveys have showed that a flower is most often recognised by its typical exterior attribute, the ‘blossom’; it is a blossoming plant.

The study also sought to find out whether a flower is merely a blossoming plant, or a decorative plant that does not necessarily has a (clearly visible) blossom but rather stands out, say, in its lovely leaves. Some examples and answers imply that a flower **must** have (a unique) blossom, others, that no blossom is strictly necessary: all that matters is that the plant referred to as a ‘flower’ ought to be decorative, for instance, have extravagant leaves, which makes ‘leaves’ a typical attribute of a flower as well. Such mutually contradicting opinions indicate that the perception of what a flower is has not yet been established in the human consciousness.

Other typical attributes of a flower are a ‘stem’ and ‘smell’. The examples picked out in the CMLL show that the purpose of flowers is important, too: flowers can be given as a present, they can be used as a home decoration or an expression of respect.

Having analysed the CMLL material and survey data, as well as with reference to the presumptions brought forward in the authors’ previous article about the conception of flower in dictionaries, we can state that the word flower has three meanings in the Lithuanian language: a ‘plant’, a ‘part of a plant’, and a ‘blossom’. The following definitions of the meanings of the word were proposed for the DSL: (1) *a small wild, garden, or potted plant that blossoms or has extravagant leaves and is often distinguished by a pleasant smell*; (2) *the stem and blossom of this plant intended as a gift, an expression of respect, a home decoration, and so on*; (3) *the blossom of the plant*. Furthermore, a third shade of the meaning of *flower*, that of a *plant having a blossom of a particular colour*, was identified as well.

KEYWORDS: corpus, survey, meaning, shade of meaning, definition, flower.

ANŽELIKA GAIDIENĖ, DANUTĖ LIUTKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

anzelika.gaidiene@lki.lt

danute.liutkeviciene@lki.lt